

Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği*

Mehmet ŞENGÜR, Sami TABAN**

Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği

Microcredit Implementation as Poverty Alleviation Strategy: Evidence from Eskişehir Province

Özet

Mikrokredi programı günümüzde yoksullukla mücadelede kullanılan önemli politika araçlarından birini oluşturmaktadır. Halen Türkiye dâhil dünyanın pek çok ülkesinde uygulanmakta olan mikrokredi programları, yoksulluğu önlemenin yanında istihdam artırma bakımından da önemli etkilere sahip bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Eskişehir ilinde yoksulluğun azaltılmasında mikrokreditin etkinliğini tespit etmektir. Araştırma verileri anket yöntemiyle Eskişehir'deki Şubelerden (Tepebaşı ve Odunpazarı) elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Eskişehir'de mikrokredi alan kadınların aile gelirlerinde kredi öncesi ve sonrasında önemli farklılıklar oluşmuş ve her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır. Ayrıca, istihdam artışına bağlı olarak kadın işgücüne katılım oranlarında da mikrokreditin olumlu katkıları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mikrokredi, Yoksulluk, İstihdam, Anket, Eskişehir

Abstract

Microcredit programme which is used today in alleviation against the poverty, constitutes one of the significant policy instruments. Microcredit programmes, which are currently being implemented in many countries of the world including Turkey, have some important effects in terms of increasing employment besides preventing poverty.

The aim of this study is to determine the efficiency of the microcredit in the prevention of the poverty in the province of Eskişehir. The data for the study were obtained from Eskişehir Branches (Tepebaşı and Odunpazarı) via the method of questionnaires. According to the research results, before and after the credit, there have been significant differences in family incomes of the microcredit borrowers and 1 out of every four families has surpassed the poverty line. Moreover, the positive contributions of the microcredit have been identified in female labor force participation rates depending on the employment growth.

Key Words: Microcredit, Poverty, Employment, Questionnaire, Eskişehir

1. Giriş

Günümüzde yoksulluk artık sadece gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin sorunu olmaktan çıkmış, gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerin de önemli bir problemi haline gelmiştir. Dolayısıyla yoksulluğu önlemek için ülkeler tarafından birçok program ve politikalar geliştirilmiştir. Yoksullukla mücadele politikalarından en başarılısı dünyanın pek çok ülkesinde uygulanan mikrokredi uygulamasıdır.

* Bu çalışma 02.07.2011 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında kabul edilen Yüksek Lisans Tezinden türetilmiş olup, 13-15 Ekim 2010 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu'nda (Poverty2010 İstanbul) sunulmuştur.

** Mehmet ŞENGÜR, Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisat Bölümü, msengur@ogu.edu.tr; Sami TABAN, Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisat Bölümü, staban@ogu.edu.tr

Mikrokredi uygulaması yoksulluğu önlemenin yanında istihdamı artırma ve işsizliği önleme bakımından da olumlu etkilere ortaya çıkarmaktadır. Ülkemiz ve daha birçok gelişmekte olan ülkenin en temel sorunlarından birisi olarak işsizlik hala yerini korumaktadır ve işsizler arasında gizli işsizler önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş olarak nitelenen birçok ülkeye nazaran Türkiye’de işsizlik oranları oldukça yüksek ve buna karşın istihdam da bir o kadar düşük seviyededir. Sermaye eksikliği, eğitim olanaklarından yeterince faydalanılamaması, bankacılık ve finans kesiminden istenilen desteğin bulunamaması ve kadın istihdamının düşük olması, istihdamı azaltan nedenler arasında sayılabilir. Dolayısıyla mikrokredi uygulamasının Ülkemiz genelinde sosyal dışlanmışlığı, eğitim eksikliği ve sermaye yetersizliğini gidererek istihdamın artmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Türkiye’de günden güne artan bir ilgiye sahip bulunan Mikrokredi Projesi, Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP) adı altında 2003 yılından beri faaliyetini sürdürmektedir. Halen Mart 2012 itibariyle 61 ilde 81 şubede faaliyetini sürdüren TGMP’nin temel amacını, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle yaşam standartlarını yükseltmek oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Eskişehir ilinde yoksulluğun azaltılmasında mikrokreditinin etkinliğini analiz etmektir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde yoksulluk ve yoksullukla mücadelede mikrokredi uygulaması açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye’de yoksulluğun genel bir haritası çıkarılmakta ve mikrokredi uygulamasının Türkiye açısından bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Eskişehir’de mikrokredi araştırmasının sonuçları ise dördüncü bölümde verilmektedir. Çalışma, sonuç kısmının yer aldığı beşinci bölümle bitirilmektedir.

2. Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi

2.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı insani gelişme konusundaki tartışmaların en önemli boyutlarından birini oluşturmuştur. Bununla birlikte yoksulluğun kavramsal olarak henüz tam bir açıklığa kavuşturulmadığını ve değişik şekillerde tanımlandığını görmekteyiz. Her değişik tanım politika yapımcılar açısından değişik yöntemler ve stratejiler gerektireceğinden doğal olarak, yoksulluğun nasıl tanımlandığı, doğuracağı sonuçlar açısından önem taşımaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) tanımlamasına göre yoksulluk genel bir biçimde insanların ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak ifade edilmektedir. TÜİK bu tanımlı yaptıktan sonra yoksulluk için “dar anlamda yoksulluk” ve “geniş anlamda yoksulluk” şeklinde iki ayrı fakat daha az genel olan bir tanımlama da yapmıştır. Dar anlamda yoksulluk denildiği zaman açlıktan ölme ve barınma imkânının olmaması durumu söz konusudur. Geniş anlamda yoksulluk tanımı ise temel gıda, giyim ve barınma gibi gereksinimlerinin karşılanmış olmasının yanı sıra toplumun genel yaşam düzeyinin gerisinde kalmamayı da kapsamaktadır. Lipsey’e göre ise “yoksulluğun bir mümkün tanımı yurttaşların çoğundan daha yoksul olmaktır”(Lipsey, 1984: 397). Dünya Bankası ise yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlamakta ve yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır. Dünya Bankası günlük 1,25 Doları genel yoksulluk sınırı olarak kabul ederken (Ala, 2009). dünyanın en fakir ülkeleri için bu sınır günlük 1 Dolar (1985 fiyatlarıyla).

Latin Amerika'da 2 Dolar ve geçiş ekonomilerinde 4 Doların altı olarak tanımlanmıştır (Alcock, 2006: 49).

Yoksulluk kavramı gelişme (kalkınma), büyüme ve gelir dağılımı gibi ülke ekonomisini makro düzeyde yansıtan konularla da yakından ilgilidir. Yoksulluk bu konulara bağlı olarak ülke ekonomisinin durumuna göre farklı şekillere bürünecektir. Burada hatırdan çıkartılmaması gereken yoksulluğun toplumsal bir olgu olmasıdır. Toplumlar ve ülkeler gelişirken elbette toplumun temel unsuru olan bireylerin de gelişiminden söz etmek gerekir. Toplumu oluşturan bireylerin genel anlamda ortaya çıkan değişim ve gelişimlere ne derece uyumlu olduğunu (ayak uydurduğunu) veya bu gelişmelerden ne ölçüde faydalanabildiği sorgulanacaktır. Bu tür sorgulamalar sonucu ortaya "insani gelişme" kavramı ortaya çıkmıştır.

İnsani gelişme kavramı bağlamındaki tartışmaların ve fikirlerin en önemli boyutlarından birisini yoksulluk oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu çok boyutlu tartışmaların unsurlarından olan yoksulluk için henüz açıklığa kavuşmuş net bir niteleme yapılamamıştır. Yoksulluk için yapılan her tanım otoriteler için birbirinden farklı yöntem ve planlar gerektirmesi bakımından da önemlidir. Bu nokta da yoksulluk tanımı yapılırken ortaya çıkaracağı sonuçlar bakımından bir değerlendirme de söz konusu olur (UNDP Türkiye, 2004: 31).

Ancak yoksulluk kavramını tartışırken bir neden değil de sonuç olduğunu da göz önünde bulundurmalıyız. Herhangi bir toplumda yaşayan bireylerin eşit koşullarda olması halinde bu toplum nispeten başka toplumlara göre yoksul olsa dahi yoksulluktan söz edilmeyecektir. Her ne kadar yoksulluk toplumsal boyutları olan bir olgu olsa da bireyler için ifade edildiği zaman anlam kazanacaktır. Yoksulluk bu açıdan ele alındığında toplumların sahip oldukları veya meydana getirdikleri değerler ile ifade edilemeyecektir. Toplum tarafından yaratılan bu değerlerin bireysel olarak eşit bir şekilde dağılımı gerekmektedir. Eğer bu dağılımda eşitsizlik söz konusu ise yoksulluktan söz edilebilir. Tüm bunlara bakarak yoksulluğun bir çeşit gelir dağılımındaki eşitsiz durumun sonucu olduğu kabul görmektedir (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 103).

Yoksulluk algılaması kişiden kişiye, içinde yaşanılan topluma ve coğrafik farklılıklara göre değişecektir. Yukarıda tekrar edildiği gibi yoksulluk kavramı bireysel düzlemde ele alındığı takdirde anlam kazanacaktır. Toplumun genel yoksulluk seviyesi yüksek olsa bile bireysel olarak yoksulluk sanılanın aksine oldukça düşük olabilir. Yoksulluk kavramının sadece gelire bağlı olup olmadığını sorgulanması yeni tanımlamaların doğmasının sağlamıştır. Yoksulluk birçok farklı kritere göre tanımlanabilir. Kriterlerin sayısının birden fazla olması ve değişik durumlar içermesi dolayısıyla birden fazla tanım mevcuttur. Başlıca yoksulluk tanımları şu şekilde sıralanabilir.

2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk ölçümünün global olarak yapılabilmesi "mutlak yoksulluk" kavramını gündeme getirmiştir. Bu açıdan nesnel kriterlere dayanan kişi başına tüketilen kalori düzeyini gösteren mutlak yoksulluk küreselleşmiş verilerle yapılacak ölçümler için son derece önemlidir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 103). Yoksulluğun tanımlanmasını ve çerçevesini yalnızca gelire bağlayan yaklaşımın bir ifadesi olan

mutlak yoksulluk: bireyin yaşamını olabilecek en düşük seviyede sürdürebilmesi olarak açıklanmaktadır (UNDP, 2004: 31).

Hane halkı veya aile fertlerinin biyolojik olarak yaşamlarının devamı için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyi mutlak yoksulluğu ifade etmektedir. Yaşam için gerekli asgari miktarın alması tanıma mutlaklık kazandırmaktadır. Bunun sonucu olarak özel koşullar hesaba katılmaksızın uluslararası geçerliliği olan bir yoksulluk sınırı ortaya çıkacaktır (Aktan, 2002: 5). Ortaya konulan bu sınırın altında kalan fert veya fertler yoksul sayılmaktadır.

Mutlak yoksulluk yaklaşımında iki farklı tanımlamadan söz edilebilir. Sadece gıda harcamaları üzerinde duran dar anlamdaki görüşün yanı sıra gıda ve diğer gıda dışı harcamaları da kapsayan geniş bir tanıma vardır (Şenses, 2001: 64). Mutlak yoksullukta minimum tüketim seviyesini belirleyen ise kişi veya hane halkının mevcut gelir bütçesidir. Aile büyüklüğü ile asgari düzeyde yapılacak tüketim için gerekli mal ve hizmetler, mevcut hane halkı bütçesindeki temel unsurlardan birisidir. Diğer bir unsur da gerekli mal ve hizmet ihtiyaçlarına denk gelecek harcamayı belirleyecek olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır (Dumanlı, 1996: 6). Mutlak yoksulluk sınırı bireylerin dışında belirlendiği için objektif bir kavramdır. Bu nedenle sadece ulusal analizlerde uluslararası düzeydeki analiz ve çalışmalarda başvuru kaynağı olacaktır.

Eğer bir zaman diliminde yoksulluğu önlemeye yönelik politikaların etkilerinin değerlendirilmesi yahut yoksullukla mücadele için geliştirilen projelerin etkilerinin tahmini düşünülüyorsa mutlak yoksulluk bunlara temel teşkil edecektir (Houghton ve Khandker, 2009: 45). Mutlak yoksulluk yardımı ile yapılmak istenen veya yapılacak olan değerlendirmeler, yoksullukla mücadelede gelinen noktayı tespit etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca kaynakların doğru ve gerekli yerlere tahsisi için de son derece önemlidir.

2.1.2. Göreli Yoksulluk

Yoksulluk için yapılmış olan mutlak tanımlaması aynı zamanda yoksulluğun farklı bir yaklaşımını da yansıtmaktadır. Ülkelerin kendi tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen ve ülkeden ülkeye değişen göreli yoksulluğu da ortaya çıkarmıştır. Göreli yoksulluk minimum kalori ihtiyacına ilave olarak sosyo-kültürel açıdan gerekli bir takım malların tüketimini de tanım içerisine dâhil etmektedir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 104). Göreli yoksulluk, mutlak yoksulluk için yapılan tanımlamalarda ülke içinde gelir eşitsizliği, refah düzeyi gibi kavramların olmamasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda uluslararası düzeyde kullanım alanı oldukça yaygın olan mutlak yoksulluk kavramı ulusal düzeyde bazı noktalarda eksik kalmış olacaktır.

Khander ise herhangi bir şekilde ve herhangi bir nedenle bazı zamanlarda toplumun belirli bir yüzdesini oluşturan yoksul kesimi dikkate alabileceğimizi ifade etmektedir. Bazen dikkat çektiğimiz toplumun beşte birini yahut beşte ikisini oluşturan bu en yoksul kesim “görel olarak” yoksul olan kimselerden meydana gelmiştir. Bu şekilde bir tanımlama ya da belirleme yaptığımız zaman yoksulluğun ve yoksul olan kimselerin daima bizimle olduğu herkesçe bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır. Ortaya çıkan bu gerçeğin ve tanımlamanın yoksullara yardım etme hedefine yönelmiş olan program ve projelere yardımcı olabileceğini de unutmamak gerekir (Houghton ve Khandker,

2009: 43, 68). Yoksulluğun tanımlanması ve ölçümündeki temel amaçlar içerisinde sayılan bir amaç da “doğru tanımlama ve uygun müdahaledir”. Bu amaç doğrultusunda ulusal düzeyde veya bölgesel olarak yoksulluğa karşı mücadelede uygulanacak politikalarda başarı için görece olarak tanımlama gereklidir. Bir nevi dâhili şartlardan hareket eden ve belli bir yahut durumu esas alan bu tanımlama uygun müdahaleler için gereklidir. Doğru tanımlama sayesinde olumlu etkiler doğuracak olan uygun müdahaleler yapılabilecektir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu’nda bireyin sosyal bir varlık olduğuna vurgu yapılmaktadır. Sosyal bir varlık olan bireyin kendini yeniden üretmesi için gerekli olan tüketim seviyesi ve yaşam standardı “görece yoksulluk” olarak tanımlanmıştır. Tanımlama yapılırken birey ve içinde yaşadığı toplum dikkate alınmış ve buna vurgu yapılmıştır.

2.1.3. Objektif (Nesnel) Yoksulluk

Yoksulluğu meydana getiren sebepleri ve yoksul olan bireyleri bu durumdan kurtarmak için gerekli olanları ve önceden belirlenmiş bir takım değerlendirmeleri içeren yaklaşım (refah yaklaşımı) objektif (nesnel) yoksulluktur (Aktan, 2002: 6). Bu yaklaşım, hane halkının elde etmiş olduğu faydayı net bir şekilde ortaya koyduğu için daha çok tercih edilen bir yaklaşım olmuştur (Erol, 2006: 11). Öznel yoksulluktan farklı olarak refah yaklaşımının tanımlanmasında bireylerin değil bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kriterlerin etkili olduğu yoksulluk türü olarak da adlandırılabilir. Bu kriterlere göre minimum yaşam düzeyine bağlı olarak yoksulluk tanımlanmaktadır (Adaçay, 2008: 32). Her ne kadar değer yargıları için içerisine girmiş olsa da nesnel yoksulluk yaklaşımı bireylerin kendi değerlendirmesi sonucu oluşmamıştır. Ancak uzmanların üzerinde anlaştığı ihtiyaçlar esasına göre gerekli mal ve hizmet tüketimlerinin en az maliyetini yansıttığı böyle bir adlandırmaya sebep olmuştur (Şenses, 2001: 63).

2.1.4. Sübjektif (Öznel) Yoksulluk

Sübjektif yoksulluk yaklaşımında fayda yani bireylerin tercihleri ön plandadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakır (Aktan, 2002: 6). Öznel yoksulluk yaklaşımı, yoksulluk sınırı belirlenmesinde başlarda anlamlı görünmesine rağmen önemli kavramsal ve ölçümsel sorunlara yol açmaktadır (Şenses, 2001: 94). Bu nedenle iktisatçılar sübjektif yaklaşımının ortaya çıkardığı güçlüklerden kurtulmak için objektif yaklaşımı benimsemişlerdir.

Bireylerin her zaman kendileri için neyin en iyisi olduğu karar verme becerisine sahip olmadıkları ifade edilir. Şöyle ki yoksulluk ölçümü ile ilgili tüm metotlarda temelde asgari besin gereksinimine yoğunlaşan objektif yaklaşımı kullanılmaktadır. Eğer sübjektif bir yaklaşım benimsenmiş olsaydı bireylerin tükettikleri besinlerin türleri ve miktarı çok farklı tercihlere yol açması muhtemeldir. Bu durumda kimileri asgari besin demetini tercih ederken kimileri daha farklı bir besin demetini tercih edecektir. Farklı tercihlerin sonucunda ise karışıklıkların olması muhtemeldir (Aktan, 2002: 6).

2.1.5. İnsani Yoksulluk - Gelir Yoksulluğu

İnsani yoksulluk kavramı; insanca yaşam için gerek duyulan maddi kaynaklarla beraber temel gereksinimlerin giderilebilmesi için eksikliği hissedilen bir takım sosyo-ekonomik imkânları da içermektedir. İnsani yoksulluk kavramı yoksulluğu tek boyutluluğun ötesinde ele almaktadır. Minimum düzeyde karşılanması gerekenlerden daha fazla maddi refahın olması gerektiğine dayanır. Bu nedenle kavram yoksulluğu çok boyutlu ele alınmaktadır (Aktan, 2002: 6).

UNDP tarafından geliştirilmiş olan insani yoksulluk kavramı insani gelişme konusundaki tartışmalarda önemli yer tutmaktadır. Tartışmaları farklı boyutlara götüren bu insani kavram yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmasını da desteklemiştir. İnsani yoksulluğun ölçümü “insani yoksulluk endeksi” ile gerçekleştirilir.

İnsani yoksulluk endeksi, insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri (eğitim olanaklarından yoksunluk, özel ve kamusal mallara erişememe, yaşam süresi) ve yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Temel olarak insani gelişmişlik dışında kalan bireylerin durumunu yansıtmaktadır (Aktan, 2002: 6). İnsani Gelişme Endeksi (İGE) basit olarak bilinen göstergelerden oluşmuş olmasına rağmen bireylerin “güç” edinimleri için gereken tüm kaynakları içermeye amacındadır (Şenses, 2001: 101). Asgari bir düzeyde yaşamını sürdürmek için birey veya halkın gerekli olan (yeterli miktarda) geliri elde edememesi “gelir yoksulluğu” olarak tanımlanır.

2.1.6. Kırsal - Kentsel Yoksulluk

Uluslararası analiz ve karşılaştırmalar için çeşitli yoksulluk sınırları tespit edilebilir ve yoksulluk tanımları yapılabilir. Genel geçerlilik adına bu doğru kabul edilebilir. Ancak ülkenin kendine özgü yapısı ve iç koşulları söz konusu olduğu zaman durum farklılaşmaktadır. Bu durumda genel tanım ve kavramlara nazaran daha özel kavram ve tanımlamalar gereklidir.

Kırsal yoksulluk, genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kesimdeki daralma sonucu var olan gizli işsizliğin açık işsizlik halini aldığı yoksulluk çeşididir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 105). Genel itibarıyla kentsel yoksulluk tanımı üzerinde kesin bir uzlaşma sağlanmamıştır. Bunun yanında kent yoksulluğuna yönelik iki unsurlu tamamlayıcı yaygın bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımda ekonomik ve antropolojik yorumlar ışığında geleneksel kavramlar üzerine tanımlama gerçekleştirilir. Yaklaşımda en genel ekonomik saptamalarda kullanılan gelir ve tüketime bir dizi sosyal gösterge eklenmiştir. Bunlar yaşam beklentisi, bebek ölümleri, beslenme, okuma-yazma oranı, sağlık hizmetlerine erişim, hane halkı bütçesi gibi göstergelerdir. Tüm göstergeler yoksullar için ortak bir sınıflandırma olarak yaygın görüş olan maddi refah endeksine karşı ortaya konulmuştur (Masika, 1997: 2). Kırsal yoksulluk daha çok niteliksel kavramlarla ifade edilirken kent yoksulluğu daha nitel kavram ve tanımlamalardan oluşmaktadır. Tanımların dayandığı kavramların nitel ve nicel olarak ayrımının yapılmasına rağmen her iki yoksulluk türü birbiri ile iç içedir.

Çalışmaların birçoğu, kent yoksulluğunun kendine özgü yönlerini ele almak yerine kırsal yoksulluk ile kent yoksulluğu karşılaştırmasından oluşmaktadır. Oysa hala kırsal yoksulluk ile kent yoksulluğunun birbiri ile ilişkili olup olmadığı tartışma konusudur. Bazı yapısal nedenlerden dolayı kent

ve kırsal yoksulluğunu birbiriyle ilişkilendiren görüşler vardır. Her iki yoksulluğun belirleme yapılırken farklı kıstas ve ölççekler içermesi dolayısıyla bir takım problemlere yol açacağı (bununda oldukça sert bir ikileme yol açacağı) öne sürülmüştür (Masika, 1997: 3).

Kırsal yoksulluğun sürekliliği kentlerdeki hızlı nüfus artışını ve göçleri beslemektedir. Aslında kent yoksulluğu kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin veya çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çarpık hükümet politikaları bir yönüyle tarım sektörünü cezalandırmaktadır. Kırsal alandaki altyapı gibi temel kamu hizmetlerinin ihmalinin de etkisi ile hem kırsal hem de kentsel yoksulluk oranları artmaktadır. Kırsal kesimden gelen vasıfsız işgücü kentlerdeki resmi olmayan başka bir ifade ile kayıt dışı sektörlerce kullanılmaktadır. Bu şekildeki geçici ve düşük ücretli istihdam birçok ülkede kent-kırsal yoksulluğunu artırmaktadır.

2.2. Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması

Yoksullukla mücadelede genel olarak dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki tür yaklaşımdan söz edilebilir. Dolaylı yaklaşım büyüme odaklı bir anlayışa dayanmakta ve hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerinin ve yaşam seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır. Dolaysız yaklaşımda ise, başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları kapsamaktadır. Dolaysız yoksullukla mücadele yaklaşımı radikal reform, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programları olmak üzere üç şekilde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki, radikal reformlarda, kaynakların köklü biçimde yeniden dağıtılması, eşitsizliğin giderilerek yoksulluğun azaltılması sağlanmaktadır. İkinci yöntem, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi kamu harcamalarından oluşur. Bu harcamalar yoluyla yoksulluğun azaltılması amaçlanmaktadır. Üçüncü yöntemse, yoksullukla mücadele programlarını içermektedir. Bu programların amacı, yoksulların öncelikle işgücü piyasalarına erişimini arttırmak ve sonrasında da bu piyasalar içindeki konumlarını iyileştirmektir (Şenses, 2001: 217-220). Yoksullukla mücadelede dolaysız yaklaşım içerisinde değerlendirebileceğimiz ve dünyanın pek çok ülkesinde başarılı bir şekilde uygulanan politikalardan birisi de 'Mikrokredi' uygulamasıdır.

Mikrokredi, kısaca finansal kurumların hizmet sunmadıkları veya eksik hizmet sundukları insanlara erişim sağlanarak hizmetin sunulması olarak tanımlanmaktadır. Mikrokredi de amaç, düşük gelirli veya fakirlere etkin bir şekilde erişim sağlayan, sürdürülebilir ve istikrarlı finansal kurumları oluşturabilecek politika ve programların yürütülmesidir. Bu yolla, yoksul kesimlerin üretim sürecine dahil edilerek ekonomiye kazandırılmaları, fakirliğin azaltılması ve yabancılaşmanın önlenmesiyle toplumsal barışın güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Ledgerwood, 1999:1).

Mikrokredi Projesi, 1970'li yıllarda Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır. Yoksulluğun çok yaşandığı Bangladeş'te halkın karşı karşıya olduğu açlık ve bu durum karşısında yaşadığı çaresizlik, Yunus'u ekonomi modellerinin öngördüğünün ötesinde farklı çözüm arayışlarına itmiştir. Yunus, 1974 yılında Chitagong Üniversitesi'nin yakınında bulunan bir köydeki yoksul insanlar üzerinde bir araştırmaya girişmiş ve araştırması sırasında yoksul insanların kişisel becerileriyle oldukça iyi işler yaptıklarını görmüştür. Sonuç olarak Yunus,

yoksul insanların yoksul olma sebebinin aslında sanıldığı gibi eğitimsiz ya da cahil olmaları değil sermayelerini ellerinde tutamamaları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yunus, 1974 yılında araştırmasını yapmış olduğu pilot köyde ilk kredi deneyimini gerçekleştirmiştir. Kredilerin yüksek geri dönüş oranları kendisini cesaretlendirmiş ve Grameen Bank'ı kurarak daha yüksek meblağlardaki kredi uygulamalarını başlatmıştır (www.comceg.org, 20.02.2010).

Mikrokredi uygulaması diğer finans kurum veya kurumlarının aksine krediden faydalanacaklar açısından daha az kırtasiyecilik işlemleri ve çok küçük maliyetler gerektirdiğinden, günden güne geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Mikrofinans kuruluşları özellikle yoksul kadınlara kredi vermeyi amaçlar. Çünkü, çaresiz kadınların kendi kendilerine yardım sürecinde erkeklerden daha çabuk ve daha iyi uyum sağlayabildikleri ve daha yüksek performans sergiledikleri görülmüştür (Yunus, 1999). Aynı zamanda kadınlar, fırsatlardan yararlanmak ve yoksulluktan aileleri kurtarmak için en fazla çaba harcayan, yani mikrokrediler için güçlü bir talep oluşturan grubu oluşturmaktadırlar (Begum, 2004: 44). Ayrıca Grameen Bank kadınların kredi risklerinin erkeklere göre daha az olduğunu ve banka kredilerini uygun yerlerde kullanma konusunda daha istekli olduklarını gözlemlemiştir (Yılmaz ve Koyuncu, 2006: 73).

Mikrokredi kuruluşları ticari bankaların faiz oranlarından çok daha yüksek faiz oranlarıyla kredi vermek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü mikro finansman kuruluşlarının işlem maliyetleri ticari bankaların işlem maliyetlerinden oldukça yüksektir. Bu yüzden mikrokredi kuruluşlarının sağladığı krediler, ticari banka kredilerine oranla daha yüksek faizlidir. Diğer bir ifadeyle, kırsal kesimde yaşayan kişilerin kredi taleplerinin düşük miktarlarda olması bankalar nezdinde düşük faiz yüksek maliyetten dolayı pek kabul görmemektedir (TİSVA, 2005:9). Ayrıca, klasik bankacılık kesiminde şubelerin çok yaygın olmaması kırsal alanlardaki bireylere ulaşmayı engelleyici olmaktadır. Dolayısıyla, kırsal kesimde yaşayan veya bankacılık kesiminden kredi sağlayamayan kişiler mikrokredi uygulaması ile ihtiyaçlarını karşılayacak küçük miktarlarda krediler temin etme imkânı bulmaktadırlar. Mikrokredi uygulamasının yoksulluğa karşı mücadeledeki etkileri başlangıçta düşük görünmesine karşın, zamanla krediden faydalananların gelirlerinde eskiye göre iyileştirmelere yol açmasının gözlenmesi, konunun önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Latifee, 2004: 130). GB kuruluşundan sonra etkileyici bir şekilde gelişmiş olup 2003 yılı toplam geliri 60,98 milyon ABD doları olarak tahmin edilmiştir. 2003 yılı toplam gelirinin %77'si kredi kullanıcılarından elde edilen faizlerden oluşmaktadır. Giderlerin 49,91 milyon ABD doları olduğunu göz önünde bulundurduğumuz zaman net karı 11,07 milyon ABD doları olmuştur. Buradaki başka bir husus da henüz geri ödemiş krediler %100 oranında bankanın kendi fon ve mevduatlarından sağlanmış olmasıdır (Khawari, 2004: 11). Dağıtılacak olan kredilerin finansmanın kredi müşterilerinin geri ödemiş oldukları paralar ile karşılanıyor olması GB'nin finansal olarak kendi kendine yeterli bir kurum olduğunu göstergesidir. Bu da kurumun dışa bağımlılığının olmadığını ifadesidir.

2006 yılı Haziran ayına gelindiği zaman GB 6,4 milyon kişiye ulaşmış olup %98'i kadın olan bu kredi müşterilerine 5,6 milyar dolar ödeme yapmıştır. (Latifee, 2006: 6). 2008 yılı Ekim ayına geldiğimiz zaman yine büyük kısmı kadınlardan oluşan 7,6 milyon üyeye 7,4 milyar dolar ödeme yapılmıştır. Bu ödeme neticesinde gerçekleşen geri ödeme %98,2 oranında olmuştur. Bu süreçte GB'nin

sadece bir banka olmadığı aynı zamanda kalkınmanın da destekleyicisi olan bir kurum olduğu ortaya konmuştur (Morshed, 2010: 98). Grameen Bank'ın 1983 yılında müstakil bir kurum olmasından bugüne yoksullukla mücadelede çok boyutlu olarak birçok görevi üstlenmiştir. Sadece parasal kredi imkânı sağlamanın yanında kalkınma serüveninde toplumun dinamikleri için itici bir güç olmuştur.

3. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi

3.1. Türkiye’de Yoksulluk Sorunu

Yoksulluk özellikle küreselleşmenin olumsuz etkileriyle 1990’lardan bu yana gelişme düzeyi ne olursa olsun birçok ülkede giderek artan bir hızla seyretmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de küreselleşme paralelinde giderek artan bir yoksulluk olgusu ile karşı karşıyadır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası finansal kurumların neo-liberal politika önerileri bağlamında ekonomisini dışa açarak kalkınma ve büyümesini bu doğrultuda yönlendirmiştir. Ancak Türkiye diğer benzer konumda olan ülkeler gibi makroekonomik istikrarı bu yöntemlerle sağlayamadığı gibi, ciddi bir ekonomik istikrarsızlık sürecine girmiştir. Bu süreçte yoksulluk olgusu sayı, coğrafik yer, sektörel ve gelir olarak biçim değiştirmiş ve özellikle iç göç olgusu ile kır yoksulluğuna önemli ölçüde kent yoksulluğu eklenmiştir (Altay, 2007: 62-63).

Yoksulluk, kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde ciddiye alınan bir sosyal sorun olarak, 1990’lı yıllarda Türkiye'nin gündemine yerleşmiştir. 1990'larda yaşanan ekonomik krizlerin ardından 1999 yılında büyük bir depremle sarsılan Türkiye’de yaşanan tüm bu gelişmeler, yoksulluğun giderilmesinde çok yönlü ve yeni yaklaşımlara gereksinimi artmıştır. 1990’lı yıllarda Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyon düşük gelirli nüfusun satın alma gücünü daha da düşürmüştür. Ayrıca yüksek enflasyon ve yüksek faizler nedeniyle kamu finansmanında dengesizlik gelir dağılımını iyileştirmeyi amaçlayan politikalar üzerinde kısıtlayıcı bir etki yapmıştır. Ekonomik kriz, işsizlik, bölgesel farklılıklar ve cinsiyet ayrımcılığı da Türkiye’de yaşanan yoksulluğun önemli sebeplerini oluşturmuştur. Türkiye yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990’lı yılların ortasında başlamıştır. Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Türkiye'nin bu konudaki stratejik amacı, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmak ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak olarak şekillenmiş ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ortaya konulmasını takiben Türkiye'nin yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı Vizyonunda da adil gelir paylaşımı vurgusu yapılmakta olup, insan odaklı bir gelişme yaklaşımı benimsenmektedir. Bu çerçevede, insani gelişme ve sosyal dayanışma başlığı altında gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine yer verilmektedir (www.comcec.org, 20.02.2010). TÜİK'in hanehalkı bütçe araştırmalarından elde ettiği 2002-2008 dönemi yoksulluk göstergeleri Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1’e göre, ülke genelinde gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk oranınının 2006’da %17.81, 2007 yılında %17.79, 2008 yılında ise %17.11 olduğu ve 2002’den 2008 yılına gelene dek oranlarda periyodik olmasa da belirli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir.

Tablo 1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2008

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
Türkiye							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı (1)	0.20	0.01	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı (1)	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı (1)	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83
Harcama Esaslı görelî yoksulluk (2)	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06
Kent							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı (1)	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı (1)	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı (1)	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07
Harcama Esaslı görelî yoksulluk (2)	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01
Kır							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı (1)	0.46	0.01	0.02	0.04	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı (1)	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı (1)	38.82	32.18	32.62	16.59	25.35	17.59	15.33
Harcama Esaslı görelî yoksulluk (2)	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00

Kaynak: TÜİK (2009). "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", www.tuik.gov.tr 19.10.2009.

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 \$'ın karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 TL kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

2008 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0.54'ü sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının; %17.11'i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2005 yılında %0.87 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2008 yılında %0.54'e, yoksul fert oranı da %20,5'ten %17.11'e düşmüştür. Ayrıca Tablo 1'deki sonuçlar, 2006-2008 döneminde satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan ferdin bulunmadığını göstermektedir. 2008 yılında 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 275 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 767 TL olarak tahmin edilmiştir. Türkiye'de gıda ve gıda dışı yoksulluk rakamları 2002'den 2008 yılına doğru sürekli azalma göstermesine rağmen, TÜİK tarafından tüketim düzeyi esas alınarak hazırlanan görelî yoksulluk rakamlarında ise son yıllarda belirgin bir artışın yaşandığı görülmektedir. 2006'da %14.50

olan bu rakam, 2008 yılında %15.06 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2009: www.tuik.gov.tr, 19.10.2009).

TÜİK'in 2009 yılında açıkladığı "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", yoksulluğa yol açan en önemli unsurların neler olduğunu gözler önüne sermektedir. Buna göre öne çıkan en önemli iki unsur; eğitim düzeyinin düşük olması ve hanehalkı fert sayısının yüksek olmasıdır. Eğitim düzeyi yoksullukta önemli bir kriterdir. Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığı ifade edilmektedir. TÜİK'in 2008 yılı verilerine göre okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %35,59 olurken, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde bu oran %0,71'dir. Hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %8,48 iken, 7 veya daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı %38'lere çıkmaktadır. Ayrıca, istatistikler kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riskinin kentsel yerlerde yaşayanlardan daha fazla olduğunu göstermektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı %34.62 iken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı %9.38'dir (TÜİK, 2009: www.tuik.gov.tr, 19.10.2009).

Yoksulluk kavramı çerçevesinde sorgulanması gereken diğer bir husus da kadın yoksulluğudur. Kadın yoksulluğu gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin mücadele etmeye çalıştığı önemli problemlerden birini oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kadınlar geleneksel işbölümünün etkisi ile nüfusun önemli bir bölümünü oluşturdukları halde işgücü piyasasındaki konumları "ikincil işgücü" olarak kalmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılmasında etkili olan faktörler arasında ekonomik nedenlerin (gelir eksikliği, eğitim seviyesi) yanı sıra saygınlık ve toplumsal hayatta statü elde etme gibi sosyal kaygılar da yer alır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2673). Kadın işgücüne katılım oranları¹ açısından Türkiye, yaklaşık %25 ile dünya ülkeleri arasında en alt sıralarda yer almaktadır. Diğer taraftan bu oran AB ve OECD ülkelerinde ise %60'lar civarındadır.

İşgücü piyasasında kadın işgücü miktarının azlığı, kadınların sağlık hakkına eşleri üzerinden erişmesi gibi sonuçlara yol açan bir muhtaçlık durumu yaratmaktadır. Bu muhtaçlık kadınların emeklilik gibi istihdamın sağladığı birtakım olanaklardan da faydalanamamasını beraberinde getirir. Kadınların eğitim imkânlarından yeteri kadar faydalanamaması yoksulluğun kalıcı bir hal almasına yol açar. Yoksul aileler eğitim önceliğini erkek çocuğa vermekte, erkek çocuklar geleceğe yönelik yatırım olarak görülmektedir. Kız çocukları iyi bir yatırım olmadığından ve elde edeceği geliri başkasına götüren olacağı için arka plana atılmaktadırlar (Şener, 2009: 3-4). Ülkemizde işgücü piyasasında kadınların işgücüne katılma oranları son derece düşüktür. 2009 yılı Ocak ayı itibarıyla bu oranın %23,5 olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki kadınların işgücüne katılım oranlarınının 1980'li yıllardan günümüze doğru yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir. Ülke ekonomisinin göstermiş olduğu değişim, bireylerin daha eğitilmiş bir düzeye gelmeleri, kentleşmenin artması karşısında aileler dolayısıyla kadınlar farklı yaşam biçimleri ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Geleneksel hâkim yapı olan tarımda kadınlar aile çiftliklerinde veya kendi topraklarında çalışmaktaydılar. Ancak zaman içerisinde tarımdan uzaklaşma ile daha çok

---

¹ Kadın işgücününün aktif nüfusa bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

kazanç getiren alanlar olan hizmet ve imalat sektörüne geçilmiştir. Böyle bir durumda ise özellikle eğitim seviyesi düşük olan kadınlar zamanla işgücü piyasasının dışında kalmaya başlamışlardır (DPT, 2009: 1-5).

2002-2008 yılları arasında hanehalkı fertlerine ait cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları Ek 1’de verilmiştir. Türkiye genelinde kadın ve erkek yoksulluk oranları arasında fazla bir fark yoktur. Ancak bu oran kent ve kırsal ayrımı söz konusu olduğu zaman oldukça farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma kadın-erkek yoksulluğu arasında görüldüğü gibi kadın yoksulluk oranlarının kendi içerisinde de görülüyor. Türkiye genelinde kadın yoksulluğuna baktığımız zaman 2002 yılında %27.19 iken 2004’te bu oran azalmaya başlamıştır. Netice olarak 2008 yılı itibari ile Türkiye genelinde kadın yoksulluk oranlarında daha önceki yıllara göre bir düşüş olduğu görülmektedir. Kent düzeyinde kadın yoksulluğu Türkiye genelinden ve kırsal düzeydeki oranlardan daha düşük seviyededir. 2008 yılında Türkiye genelinde %17.52 olan kadın yoksulluk oranı, kent düzeyinde %9.62 iken kırsal düzeyinde %35.29 seviyelerindedir. Kadın yoksulluk oranlarında kent ve kırsal arasında yaklaşık dört kat fark olduğu görülmektedir. Bu farkın temel nedeni, kırsal bölgelerdeki kadınlar için işgücü piyasasına katılımın zor olmasıdır. Bu durum gerek eğitim gerekse iş imkânlarının kısıtlı olmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Yoksulluk halinde olan kimseler içinde önemli bir paya sahip kadınların bu durumları değişik sebeplere bağlanabilir. Ancak bu sebepler arasında üç tanesi öne çıkmaktadır (kırsaldan kente göç, eğitim ve sektörel değişim). Öne çıkan bu sebepler ülkemiz genelinde olduğu gibi Eskişehir ili’ndeki mikrokredi müşterisi kadınlar için de geçerliliğini korumaktadır. Bu durum mikrokredi kullanıcısı olan kadınlara uygulanan anketlerden elde edilen demografik veriler ile de desteklenmektedir. Eskişehir’de mikrokrediden faydalanan kadınların sadece %3’lük bir kesimi yükseköğrenim eğitimi almıştır geriye kalanların büyük bir kısmı ilköğretim ve lise eğitimi alan kimselerdir. Yine Eskişehir’de mikrokrediden faydalanan kadınların %75’den fazlasının ev hanımı ve işsiz olması kadınların ülke genelinde düşük olan işgücüne katılım oranları sebepleri ile uyum göstermektedir. Türkiye’deki kadınların iş gücüne katılımı önündeki başlıca engeller; mevcut çalışanların %85’inin 40 saatten fazla çalışıyor olması, her on kadından üçünün haftada 60 saat ya da daha fazla çalışıyor olması, eğitim düzeyine bağlı olarak kayıt dışı ekonomilerde çalışıyor olmaları ve buna bağlı daha düşük ücret almaları, ailelerin çalışmaya izin vermemesi, güvenlik endişesi, geleneksel ev kadını rolleri olarak sıralanabilir (<http://siteresources.worldbank.org>, 05.08.2012). Kadınlar bu koşullar karşısında çalışmamayı tercih etmektedirler. Bu durumda kadın yoksulluğu artış göstermektedir. Kadın yoksulluğunun azaltılması ve kadınların toplumsal yaşamda daha etkin roller üstlenebilmesi için farklı sivil toplum kuruluşlarınca veya devlet eliyle çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı da kadın yoksulluğun azaltılması amacıyla en yoksul olan kadına öncelik veren bir programdır. Mikrokredi programı kadınların sadece ekonomik açıdan desteklenmesinin yanı sıra kadınların aile ortamında ve sosyal yaşamdaki etkinliğini artırma amacı taşımaktadır. Kredi müşterisi kadınların iş kurma fikrinin geliştirilmesi veya iş kurma fikri edinebilmeleri için verilen eğitimler bile kadını asli görevi olarak algıladığı ev işlerinin dışında bir sosyal ortama çıkarmış ola-

caktır. Mikrokredinin kadınların özgüven, aile içindeki konumları, toplumsal yaşama katılım gibi konulardaki etkileri çalışmanın bulgular kısmında (sosyal etkiler olarak) yer verilmiştir.

3.2. Türkiye’de Mikrokredi Uygulaması

Türkiye’de mikrokredi konusunda iki uygulama söz konusu olmuştur. İlk mikro kredi uygulaması Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi adıyla Marmara Deprem bölgesinde 2002’de başlatılmıştır. Bu kurum, özellikle yoksul kadınlara kendi işlerini kurmaları konusunda finansal ve teknik destek sağlamaktadır. Halen Kocaeli, İstanbul ve Sakarya Düzce’de faaliyetini sürdürmektedir (Altay, 2007: 64). Türkiye’de mikrokredi uygulaması konusundaki ikinci oluşum ise, 18 Temmuz 2003 tarihinde Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile Bangladeş kökenli Grameen Bank’ın² işbirliği ile TGMP adı altında Diyarbakır’da oluşturulan mikrokredi uygulamasıdır. TGMP’nin resmi internet sitesine göre, TGMP’nin temel amacı, “toplumdaki yoksul nüfusu azaltmak amacıyla, Türkiye’nin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan özellikle yoksul kadınların gelir getirici faaliyetlerini ve küçük çaptaki işlerini desteklemek adına onlara kredi sağlamaktır.” (TGMP, 2008:5). Kefil ve teminat sistemine dayanmayan mikrokredi faaliyetinden ilk olarak Diyarbakır’ın Elibol Köyü’nde yaşayan kadınlar faydalanmışlardır (Yılmaz ve Koyuncu, 2006: 74). Mikrokredi sadece yoksulluğu önlemek için değil, aynı zamanda bireylerin girişimciliğini teşvik etmek üzere oluşturulmuştur. Nitekim Türkiye’de 2001 krizinden sonra yoksullukla mücadele aracı olarak benimsenen mikrokredilerin bir başka amacı da girişimciliği teşvik etmektir. Mikrokredi uygulamalarıyla gerek kırsal kesimde gerekse kentlerdeki bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamayı amaçlanmaktadır. Böylece bireylerin olası kriz durumlarına karşılık hazırlıklı olmaları ve bu tür durumlarda çözümleri devletten beklemek yerine kendi kapasite ve becerilerini devreye sokmaları istenmektedir (Gürses, 2007: 68).

Türkiye’de mikrokredi uygulaması halen 61 il ve toplam 85 şubede uygulanmaktadır (www.tgmp.net, 21.03.2012). Kredi alan kadın sayısı her yıl artış göstermektedir. Kredi alan kadın sayısı 2008’de 10.000 iken, 2009 yılında 21.000 (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1742-1743) ve 2010 Ağustos ayı itibarıyla 36.386 olan bu sayı 2011 Mayıs ayında 45.642 kişiye ulaşmıştır. Kullanılan kredi miktarı yaklaşık olarak 94 milyon TL’dir (www.tgmp.net, 21.05.2011).

En çok kredi dağıtılan 10 ilin sıralaması Tablo-2’deki gibidir. Diyarbakır gerek kredi kullanan kadın sayısı gerekse verilen kredi miktarı bakımından ilk sırada yer almaktadır. TGMP’nin başlatıldığı ilk il olmasından dolayı Diyarbakır’daki TGMP şube sayısı da Türkiye genelinde en fazladır. Diyarbakır’dan sonra 3 TGMP şubesine sahip olan Kahramanmaraş verilen kredi miktarı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Kahramanmaraş tan sonra sırası ile Şanlıurfa, Gaziantep, Eskişehir, Mardin,

---

² Mikrokredinin fikir babası olan Profesör Muhammad Yunus tarafından 1976 yılında başlatılan Grameen Bankası projesi, Bangladeş’in Jobra Köyünde yaşayan 42 kişiye verilen 27 Dolar ile yola koyulmuş ve 1983 yılında bir finans kurumu olarak yoluna devam etmiştir (Morshed, 2010:98).

Bursa, Aydın, Batman, Tokat gelmektedir. Aydın, Batman ve Tokat illeri sadece bir tane TGMP şubesine sahip olmasına rağmen birden fazla şubeye sahip olan Erzincan, Elazığ ve Hatay illerinden daha fazla miktarda kredi dağıtmışlardır.

Tablo 2. Türkiye’de En Çok Kredi Alan İller ve Dağıtılan Kredi Miktarları

<i>İller</i>	<i>Kredi Alan Kadın Sayısı</i>	<i>Verilen Kredi Miktarı (TL)</i>
Diyarbakır	8.137	31.438.36
Kahramanmaraş	4.355	7.174.259
Şanlıurfa	3.448	6.222.235
Gaziantep	2.511	5.052.435
Eskişehir	1.842	3.392.813
Mardin	1.529	3.289.760
Bursa	1.794	2.437.813
Aydın	1.082	2.004.585
Batman	910	1.958.475
Tokat	711	1.701.680

Kaynak: <http://www.tgmp.net/finansal.html> (21.05.2011).

Mikrokredi aynı mahallede oturan beş kişinin bir araya gelerek oluşturacakları gurup üyelerinin her birine ayrı ayrı verilir. Gurup üyelerinin mikro kredi alabilmeleri için birinin diğerine kefil olmaları esastır. Gurup üyeleri, kendi güvendikleri, benzer yapıda gördükleri ve benzer geçmişe sahip, aynı mahallede ikamet eden kadınlardan kurulur. Akraba olmamaları, birbirine güven duymaları gerekir. Geri ödemeler krediyi aldıktan bir hafta sonra başlamakta ve 46 haftaya bölünerek ödenmektedir (Akbıyık ve Şahin, 2010: 1735-1747). Kredinin limiti bireysel olarak üyenin kapasitesine ve kredinin kullanım amacına göre belirlenmekte ve ilk kredi 100 TL ile 700 TL arasında değişmektedir. Bu tutar, yıl bazında ve üyelik performansına göre artabilmektedir (TGMP, 2008: 13). Kredilerin ödenmemesine karşın bir yaptırım bulunmamaktadır. Kredi alan kadınlar gruplar oluşturup, her hafta bir evde toplanmakta ve aralarında bir paylaşım ile moral deneyim paylaşabilmektedirler. Ayrıca proje görevlileri bu toplantılarda geri ödemeleri toplamaktadırlar (Altay, 2007: 65). Türkiye’de verilen mikrokredilerin geri dönüş oranı %100’dür (www.tgmp.net, 21.08.2010). Kredi dönüş oranlarının %100 olması bir anlamda programın başarısının göstergesidir. Mikrokredi uygulaması kredi müşterilerine düşük miktarda ama haftalık ödeme zorunluluğu getirdiği için borcun geri ödenmesi riskini ortadan kaldırmıştır. Aksi halde uzun vadeye yayılan ve miktarı artan bir borcun ödenmesi her insan için sıkıntı doğuracaktır. TGMP bunu göz önünde bulundurarak her hafta ödeme yapılması ve müşterilere müşterek sorumluluk yüklenmesini ilkeleri arasına almıştır. Buna karşın klasik bankacılık veya kredi veren diğer finans kuruluşları büyük miktarlardaki kredileri çok uzun vadeli vermektedir. Oysaki vade ne kadar uzarsa geri ödeme güçlüğü (gönülsüzlüğü) o derece artacaktır.

Mikrokredinin sürdürülebilir olması ve daha fazla kişiye ulaşabilmesi yanında, çalışanların masraflarının ve işletme giderlerinin karşılanması için, hizmetlerin karşılığı olarak bir hizmet maliyeti alınmaktadır. Mikrokredide vatandaşların evine kadar gidilerek taksitler her hafta toplanır.

TGMP'den kredi alan şahıstan yıllık olarak %15 hizmet maliyeti alınır. Mikrokredi kullanıcılarından alınan hizmet maliyeti; mikro kredi faaliyetlerinin tanıtımı ve yürütülmesi yanında, personel giderleri, ulaştırma ve haberleşme ile diğer işletme giderlerine harcanır. Hizmet maliyetinin alınmasındaki temel amaç, mikrokredi faaliyetinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1739).

TGMP'nin Türkiye'de uyguladığı projesinde verilen kredi türleri 'temel kredi', 'sözleşmeli kredi', 'girişimci kredisi' ve 'mücadeleci vatandaş kredisi' olmak üzere 4 çeşittir. TGMP üyelerine ilk kullanılan kredi temel kredidir. Bu kredinin süresi bir yıllık olup, haftalık eşit taksitler halinde ödenmektedir. Temel kredi sisteminde kalmak ve hiçbir zorluk çıkarmamak kaydıyla kredi limitleri artırılabilir. Bu kredi sisteminde üye, aldığı kredi tarihinden itibaren 6 ay sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak çekebilir. Temel kredide üyeye gönüllü tasarruf hesabına para yatırma imkânı da verilmektedir. Sözleşmeli kredi, TGMP'nin doğrudan verdiği bir kredi çeşidi değil, kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlükler karşısında düşünülmüş alternatif bir sistemdir. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Üçüncü kredi türü olan "Girişimci Kredisi", yetenekli, başarılı, çalışkan ve tecrübeli üyelere yönelik olarak uygulanmaktadır. TGMP'nin son kredi türünde, sokaklarda dilenerek geçinen veya gerçekten sokaklarda yaşayan çok aşırı yoksul insanlara yönelik olarak 2006 yılından beri 'Mücadeleci Vatandaş Kredisi' verilmektedir. Bu kredinin temel amacı, dilencilere onurlu başka para kazanma yöntemlerinin varlığını göstermek, onları bu yönde teşvik etmek ve dilenmekten kurtarmaktır (TGMP, 2008: 8-11).

4. Eskişehir İli'nde Grameen Bank Mikrokredi Araştırması ve Bulgular

4.1.Yöntem

4.1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmada dünyada birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan Grameen Mikrokredi Programı'nın Türkiye'deki uygulamaları arasında yer alan Eskişehir uygulaması incelenmiştir. Yapılan çalışmada kredi kullanıcılarının kredi kullanımı öncesi ve kredi kullanımı sonrası yaşamları arasında gelir, istihdam, refah, statü, sosyalleşme vb. açılardan bir değişim meydana gelip gelmediği sorgulanmıştır. Bu sorgulama ile elde edilmek istenen diğer bir sonuç ise Mikrokredi Uygulaması'nın gerçekten yoksul kimselerin yoksullukla mücadele sürecinde etkili bir araç olup olmadığıdır. Bu amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir;

- Mikrokredi, kredi müşterilerine gelir artışı ile yoksulluk halinden kurtulmalarında olumlu bir katkı yapmış mıdır?
- Mikrokredi, kredi müşterilerinin aile ve toplum içerisindeki konumları ile yaşam standartları üzerinde iyileşme yaratmış mıdır?
- Mikrokredi, doğrudan ve/veya dolaylı olarak istihdamda artış sağlanmış mıdır?

4.1.2. Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütleli olarak Eskişehir mikrokredi ofislerinden 2010 Mart ayına kadar faydalanmış olan ve hala aktif kredi kullanıcısı olan kredi müşterileri seçilmiştir. Eskişehir’de yer alan Tepebaşı ve Odunpazarı mikrokredi ofislerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda 2010 Mart itibari ile toplam 1380 mikrokredi müşterisi olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada mikrokredi kullanımı öncesi ve sonrası bir karşılaştırma yapılması amaçlandığı için Eskişehir ilindeki toplam mikrokredi müşterileri içerisinde en az 4 aylık mikrokredi kullanıcılarının ağırlıklı olarak çalışmaya dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Bunların dışında kalan 4 aydan daha az süreli mikrokredi kullanıcıları olan müşteriler kredi kullanımı sonrası gelirleri belirsiz olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir. En az 4 aylık kredi kullanıcısı olan müşterilerin sayısının ise 900 civarında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen 900 kişi için %5 hata payı ve %95 güven aralığında n=269 örneklem sayısının yeterli olacağı tespit edilmiştir. Hesaplanmış olan bu örneklem sayısı (269) dikkate alınarak 900 kişi içerisinde anketi cevaplama konusunda istekli olan 336 mikrokredi müşterisine anket uygulanmıştır.

Örneklem yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Kolayda örneklemede, örneği oluşturan elemanlar ankete cevap veren kişilerin tümünün örneğe dahil edilmesiyle oluşmaktadır (Altunışık vd., 2010: 140). Eskişehir’deki mikrokredi kullanıcıları içerisindeki 4 ay ve daha fazla süre ile kredi kullanan kişiler çalışmamızın ana kütleli kısmının %80’lik bir kısmını oluşturmuştur.

4.1.3. Veri Toplama Yöntemi

Anket formu 37 soru içermektedir. İlk soru grubu demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı gibi) saptamaya yöneliktir. Daha sonraki sorular ise kredi öncesi duruma ilişkin yönelik; kredi müşterisinin mesleğini, yaşadığı yeri, kredi kullanmadan önceki gelirini ve krediden beklentilerini içeren sorulardır. Son soru grubu da kredi kullanım sonrası durumu, memnuniyeti ölçmeye ve eksikliklerin tespitine yönelik sorulardan oluşturulmuştur.

Sorular oluşturulurken daha önce yapılmış olan anket çalışmaları incelenmiştir. Demografik özelliklerle ilgili sorular genellikle sosyal bilim çalışmalarında yer verilen türden seçilmiştir. Mikrokredi ile ilgili olan sorular oluşturulurken genel hatlar itibariyle İ. Bakan ve A. Eytmiş (2009) çalışmasından faydalanılmıştır. Anket sorular daha çok gelir ve istihdam üzerine kurulmuştur. Gelir ve istihdamdan sonra soruları oluşturulurken mikrokredinin kadınların sosyal yaşama katılımına olan katkılarını ölçmeyi amaçlayan nitelikte olması dikkate alınmıştır. Ankette yer alan bir kısım soruda likert ölçeklendirmesi kullanılmış ve sonuçların değerlendirilmesi de buna göre yapılmıştır. Anketler mikro kredi ofis çalışanları aracılığıyla kredi kullanıcılarına ulaştırılması yoluyla uygulanmıştır. Anketler yoluyla elde edilen bilgiler istatistiksel programından yararlanılarak analize tabi tutulmuş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

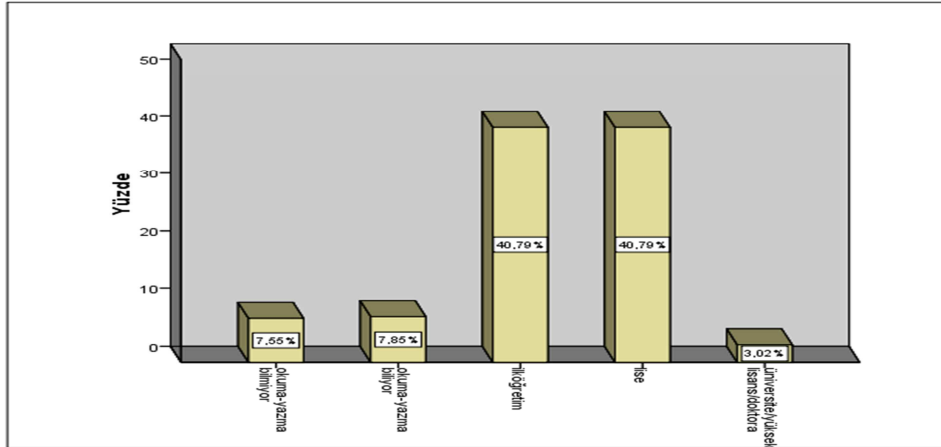
4.2. Bulgular

4.2.1. Demografik Özellikler

Tablo 3’de Eskişehir’de ankete katılan mikrokredi kullanıcılarının yaş aralıkları yer almaktadır. En büyük yaş aralığı grubunu 20-29 yaş (%37.8) oluşturmaktadır. Bu yaş grubunu sırasıyla; 30-39, 40-49 ve 50-59 yaş aralıkları izlemektedir. Ankete katılan kadınların büyük çoğunluğu (%89.1) 49 ve daha küçük yaşadılar.

Tablo 3. Ankete Katılanların Yaşı

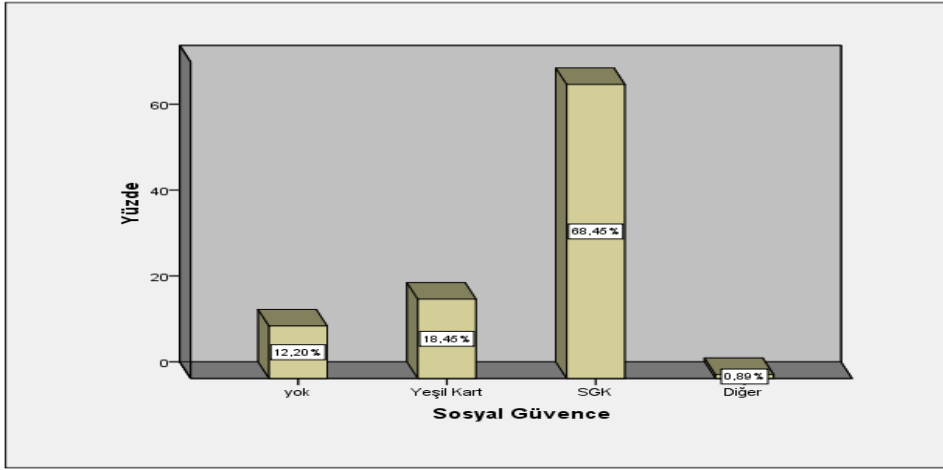
Yaş	F	%
19 ve altı	7	2,1
20-29	126	37,5
30-39	94	28
40-49	70	20,8
50-59	32	9,5
60 ve üzeri	4	1,2
Belirten Toplam	333	99,1
Belirtmeyen **	3	0,9
Toplam	336	100

Grafik 1: Eğitim Durumu

** Missing variable :Bu soruya cevap vermeyenler

Mikrokredi kullanan kadınların eğitim seviyelerine ilişkin veriler Grafik 1’de grafik olarak sunulmaktadır. Buna göre, mikrokrediden en fazla ilköğretim ve lise mezunlarının aynı oranlarda (%40.8) yararlandıkları görülmektedir. Buna karşılık en az yararlananlar ise %3’lük oranla lisans ve lisansüstü mezunlardır. Ayrıca okuma yazma bilenlerin %7,9’u mikrokrediden faydalanırken, bu oran okuma yazma bilmeyenlerde ise, %7,6’dır. Yükseköğrenim mezunu kadınların mikrokrediye olan ilgilerinin oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durum için kadınlar arasında öğrenim düzeyinin yükselmesi mikrokrediye duyulan ihtiyacı azalmıştır denilebilir.

Grafik 2: Sosyal Güvence

Eğitim düzeyi ile ilgili oranlar Eskişehir Mikrokredi Programı’ndan ağırlıklı olarak ilköğretim ve lise mezunu kadınların faydalandığını göstermektedir. Ankete katılan kadınların sosyal güvencelerinin olup olmadıkları sorularak, elde edilen bulgular Grafik 2’de verilmiştir. Grafik 2’de görüldüğü gibi, ankete katılan kadınların büyük bir çoğunluğu (%68.5) dolaylı ya da doğrudan bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı kişilerden oluşmaktadır. Diğer taraftan, hiçbir sosyal güvence kurumuna bağlı olmayanların oranı %12.2’dir. Mikrokredi kullanan kadınların 18.5’unu ise yeşil-kart sahipleri oluşturmaktadır.

Sosyal güvenlik ile ilgili verilere baktığımızda kredi müşterisi kadınların büyük çoğunluğunun zaten bir işi varmış gibi algılanabilir. Ancak kredi müşterisi kadınların %70’e yakın bir kısmının sosyal güvenceye sahip olması, kadınların sadece doğrudan kendilerinin sisteme kayıtlı olmasına değil aynı zamanda eşleri üzerinden sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmalarındandır. Araştırmadan elde edilen bir diğer demografik özellik, mikrokrediden yararlanan kadınların önemli bir kısmının evli (%81) olmalarıdır. Bekârların oranı ise düşük (%19) seviyededir.

Tablo 4. Çalışan Aile Bireylerin Meslekleri

Meslek	Frekans	Yüzde (%)
Devlet Memuru	28	8.3
İşçi	97	28.9
Esnaf	55	16.4
Çiftçi	19	5.7
Özel Sektör	36	10.7
Serbest Meslek	62	18.5
Belirtmeyen	39	11.5
Toplam	336	100

Tablo 4'te mikrokredi kullanan kadınların ailelerindeki meslek gruplarını ve bu meslek gruplarında çalışan sayılarını görmekteyiz. Mikrokredi kullanan kadınların ailelerinde işçi ve özel sektördeki çalışan aile bireyleri %60'a yakın bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Bunu, serbest meslek çalışanları (%18.5) ve esnaf (%16.4) kesimleri izlemektedir. Ayrıca Tablo verileri, mikrokredi kullananların ailelerinde en az çalışan olarak devlet memurlarının (%8.3) ve çiftçi (%5.7) kesiminin bulunduğunu göstermektedir. Bu durum aile bireylerinin eğitim seviyesi ve yaşadıkları yer ile ilgilidir. Anketlerden elde edilen diğer bir veri ise kredi müşterilerinin %98'lik bir kısmının şehirde veya ilçe merkezinde yaşamakta olduğudur. Bu durum da Eskişehir'de ikamet eden mikrokredi müşterisi kadınların tarım sektörü ile ilgilenme oranlarının düşük olmasının bir nedeni olarak görülebilir. Yine aynı şekilde memur olarak çalışan aile bireylerinin azlığı da eğitim düzeyleri ile ilişkilendirilebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kredi müşterileri içinde ilk ve ortaöğretim mezunları ağırlıklı olarak yer almaktaydı.

Tablo 5. Mikrokredi Alan Kadınların Krediyi Kullanış Amaçları

Kullanılış Amacı	Frekans	Yüzde(%)
Kendi işini kurma	144	42.9
İşini geliştirme	122	36.3
Bir işe ortak olmak	21	6.3
Yeni bir iş koluna girmek	46	13.7
Belirten	333	99.1
Belirtmeyen	3	0.9
Toplam	336	100

Tablo 5'te mikrokredi kullanan kadınların aldıkları kredileri en çok kendi işlerini kurmak için aldıklarını görmekteyiz. Bu oran yaklaşık %43'tür. Daha sonra en fazla kredinin %36.3 ile işini geliştirmek amacı ile alındığı görülürken, yeni bir iş yapmak amacıyla kredi kullananların oranı ise

%13.7'dir. Bir işe ortak olmak amacıyla kredi kullananların sayısının ise %6.3 ile en düşük grubu oluşturmaktadır.

Tablo 6. Mikrokredi Alan Kadınların Krediyile Yaptıkları İşkolları

<i>İş Kolu</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>
El işi	163	48.5
Hayvancılık	8	2.4
Tarım	19	5.7
Ticaret	75	22.3
Seyyar satıcılık	44	13.1
Diğer	23	6.8
Belirten	332	98.8
Belirtmeyen	4	1.2
Toplam	336	100

Tablo 6'da ise mikrokredi kullanıcılarının aldıkları krediyile gerçekleştirdikleri işler gösterilmektedir. Tablodan görüldüğü gibi, Eskişehir'de mikrokredi kullanıcılarının önemli bir bölümünün (%48.5) el işi yapmak için kredi kullanmışlardır. Ticaret yapmak amacıyla kredi kullananların oranı (%22.3) ise ikinci sıradadır. Ticareti sırasıyla seyyar satıcılık (%13.1) tarım (%5.7) ve hayvancılık (%2.4) iş kolları izlemektedir. Kredi kullanıcısı kadınların büyük kısmının ev hanımı olduğunu hatırlayacak olursak %50'ye yakın bir kısmının krediyi el işinde kullanması son derece doğal olacaktır.

4.2.2. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

4.2.2.1. Mikrokreditinin Gelir Üzerindeki Etkileri

Eskişehir ilinde mikrokredi kullanan kadınların kredi kullanımı öncesi ve sonrası ailelerinin elde ettiği gelir düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla ankete katılan kadınlara, gelir düzeylerine ilişkin sorular yöneltilmiş ve kendilerinden uygun şıkki işaretlemeleri istenmiştir. Gelir grupları oluşturulurken, TÜİK'in 2009 yılında yayınlamış olduğu "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları"ndan hareket edilmiştir. TÜİK 2008 yılında 4 kişilik hanenin aylık yoksulluk sınırını 767 TL olarak tahmin etmiştir. Bu çalışmada 700 TL'yi yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiş ve buna göre gelir grupları oluşturulmuştur (Tablo 7). Tablo 7'ye bakıldığında, Eskişehir'de mikrokredi kullanımından önce 0-500 TL aile gelirine sahip olduğunu belirten kadınların oranı %32.4 iken, bu oran mikrokredi kullanımından sonra %16.4'e gerilemiştir. 501-701 TL gelir elde edenlerin oranı da %35.1'den %25.9'a düşmüştür. Diğer taraftan, mikrokredi kullanımı öncesi 1001-1500 TL arasında gelir elde edenlerin oranı %5.4 iken, mikrokredi kullanımı sonrası bu grupta gelir elde edenlerin oranında önemli bir artış gerçekleşmiş ve bu oran %18.5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Mikrokredi Alan Kadınların Kredi Kullanım Öncesi ve Sonrası Gelirlerinin Karşılaştırılması

<i>Kredi Kullanım Öncesi Gelir</i>			<i>Kredi Kullanım Sonrası Gelir</i>		
<i>Gelir Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Gelir Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>
0-500 TL	109	32.4	0-500 TL	55	16.4
501-700 TL	118	35.1	501-700 TL	87	25.9
701-1000 TL	84	25.0	701-1000 TL	116	34.5
1001-1500 TL	18	5.4	1001-1500 TL	62	18.5
1501 TL ve üzeri	7	2.1	1501 TL ve üzeri	16	4.8
Toplam	336	100	Toplam	336	100

Diğer bir artış da 1500 TL ve üzerinde gelir elde edenlerde gerçekleşmiştir. Bu grupta mikrokredi kullanım öncesi gelire sahip olanların oranı %2.1 iken, mikrokredi kullanım sonrası gelire sahip olanların oranının ise %4.8'e yükseldiğini görmekteyiz. Ayrıca Tablo 7'ye göre mikrokredi kullanım öncesi ailesi yoksul sayılanların (0-700 TL arası) oranı %67.5'tir. Mikrokredi kullanım sonrası bu oran %42.3'e düşmektedir. Bu sonuç, Eskişehir'in yoksulluk oranının azaltılmasında mikrokreditinin %25 oranında bir katkı sağladığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Eskişehir'de mikrokredi kullanan her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır. Ayrıca çalışmada mikrokredi kullanımı öncesi yoksul sayılan kesimle, mikrokredi kullanımı sonrası yoksul sayılmayan kesim arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı χ^2 testi ile incelenmiş ve test sonuçlarına göre, iki kesim arasında $p < 0.05$ düzeyinde istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlı çıkan bu sonuç mikrokredi kullanımı öncesi yoksul olan kimselerin kredi kullanımı sonrası yoksul halinden kurtuldukları yani yoksul sayılmayanlar kategorisine geçtikleri χ^2 testi ile tespit edilmesini imkân vermiştir. Mikrokreditinin kadınlara etkisi sadece gelir üzerinden olmamıştır sosyal açıdan da (aile ve toplum içerisindeki roller) katkıları olmuştur. Bu katkılar sosyal etkileri başlığı altında ele alınmıştır.

Bakan ve Eyitmiş (2009) tarafından Türkiye'de 22 il üzerine yapılan alan araştırmasında³ da yoksulluk oranının düşürülmesinde mikrokreditinin önemli bir katkı sağladığı görülmüştür. Bu çalışmada mikrokredi öncesi yoksul sayılanların oranı %83.6 iken, mikrokredi kullanımı sonrası bu oran %57.9'a düşmüştür. Buradan 22 il bağlamında yoksulluk oranının azaltılmasında mikrokreditinin %25.7 oranında bir katkısının olduğunu görmekteyiz. Bu sonuç, elde ettiğimiz bulgularla neredeyse örtüşür bir durumdur. Malatya için yapılan bir diğer alan araştırması bulgularında ise, mikrokredi kullanıcılarının gelirlerinde en az %25'lik bir artışın yaşandığı görülmüştür (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1744).

³ 22 il çerçevesinde anket uygulama oranı %10.78 olarak gerçekleşmiştir. Eskişehir'de ise anket uygulama oranı bu iller içerisinde en düşük seviyededir (%4.15). Diğer tüm iller ve anket uygulanma oranları için bkz. Bakan vd., 2010, s. 200.

Kredi öncesi gelir ile kredi sonrası gelirin tespitine yönelik sorulardan elde edilen gelir ile ilgili veriler gruplandırılarak mutlak sayılara dönüştürülmüş ve Eşleştirilmiş Gruplar t-testi (Paired Samples t-test) uygulanmıştır. Kredi kullanımı öncesi gelir ile kredi kullanımı sonrası gelir arasında bir farkın olup olmadığı ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için Paired Samples (ilişkili örneklem) T-testi yapılmıştır. Analiz sonucunda Mikrokredi kullanımı öncesi gelir ile mikrokredi kullanımı sonrası elde edilen gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($t = -16,567$, $p < 0,001$). Anlamlı çıkan bu fark birden fazla sebepten kaynaklanabilir ancak bu duruma yol açan önemli faktörlerden birisinin de mikrokredi olduğu unutulmamalıdır. Analiz sonuçlarının ayrıntılarına bakıldığında anket katılımcılarının kredi kullanımı sonrası gelirin ile kredi kullanımı öncesi gelire göre artış gösterdiği gözlenmiştir. Ailelerin ortalama geliri 500TL'nin altında iken kredi sonrası ailenin ortalama gelirin 700TL'nin üzerine çıktığı görülmektedir.

Ankette kredi müşterilerine yöneltilen kredi sonrası gelir sorusu ve kredi kullanım süresi sorusu için χ^2 analizi yapılmıştır. χ^2 analizi sonucunda kredi kullanımı sonrası gelir ile kredi kullanım süresi arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p < 0,05$). χ^2 analizi sonuçlarının ayrıntılarına bakıldığı zaman; mikrokredi kullanımı sonrası gelirin 1001-1500 TL olanların önemli bir kısmı 7 ile 18 ay arası kredi kullanan müşteriler oluşturmuştur. Kredi sonrası elde edilen gelirin kredi kullanımı süresinin artmasına bağlı olarak yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla uzun süreli kredi kullanıcısı olan müşterilerin kredi sonrası elde ettiği gelir daha kısa süreli kredi müşterilerine göre daha fazla olmaktadır.

Eğitim düzeyi ile mikrokredi sonrası gelir ve kredinin hangi iş kolunda kullanıldığı soruları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı χ^2 analizi ile test edilmiştir. Analiz neticesinde eğitim düzeyinin hem mikrokredi sonrası gelir hem de kredinin kullanıldığı iş kolu arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0,05$). Analiz sonuçlarının ayrıntılarında kredi sonrası geliri 701 TL ve üzerinde olan kadınların en az ilköğretim (çoğunlukla lise) mezunu oldukları görülmektedir. Yani eğitim düzeyinin yükselmesi mikrokredi sonrası elde edilen gelirin de artması anlamına gelmektedir. Benzer şekilde kredinin kullanıldığı iş kollarında da kredi alan kadınların eğitim düzeylerine göre farklılık tespit edilmiştir.

Diğer bir χ^2 analizi de yaş değişkeni ile kredi sonrası gelir ve kredinin hangi iş kolunda kullanıldığına ilişkin yapılmıştır. Analiz sonucunda yaş ile kredi sonrası gelir arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkarken ($p < 0,05$) yaş ile kredinin kullanıldığı iş kolu arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p > 0,05$). Analiz sonuçlarının ayrıntılarına baktığımızda mikrokredi sonrası geliri 701 TL ve üzerinde olanların büyük çoğunluğunu 20-39 yaş aralığındaki kadınlar oluşturmuştur. Bu durumda yaşları daha genç olan mikrokredi kullanıcısı kadınların kredi sonrası daha fazla gelir elde ettiği görülmektedir. Buna karşın kadınları krediyi kullandıkları iş kolunun yaşa bağlı olarak değişim göstermediği görülmüştür.

4.2.2.2. Mikrokredinin İstihdam Üzerindeki Etkileri

Eskişehir’de mikrokredinin istihdam ve işsizlik oranları üzerindeki etkisini analiz edebilmek amacıyla ankete katılan kadınlara mikrokredi kullanımı öncesi iş durumları, mikrokredi kullanımı sonrası kaç kişiyi istihdam ettikleri ve istihdam ettikleri kişilerin daha önce ne iş yaptıkları şeklinde sorular yöneltilmiştir.

Tablo 8. Mikrokredi Kullanımı Öncesi Kadınların İş Durumları

<i>Kredi Öncesi İş</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>
İşsiz	99	29.5
Kendi işimi yapıyordum	86	25.6
Ev hanımı	120	35.7
Çalışmayı düşünmüyordum	4	1.2
Emekli	9	2.7
Memur (kamu)	2	0.6
İşçi (kamu)	5	1.5
Özel Sektör	4	1.2
Belirten	329	97.9
Belirtmeyen	7	2.1
Toplam	336	100

Tablo 8’de mikrokredi kullanan kadınların önceki iş durumlarına ilişkin istatistikler verilmektedir. Tabloya göre, ev hanımı statüsünde olan kadınlar mikrokrediyi en çok talep eden grubu oluşturmuştur. Mikrokredi kullanan ev hanımlarının %35.7’lik oranla istihdama önemli bir katkı sağladığını ve bu yolla kadın işgücüne katılım oranını yükselttiği söylenebilir. Mikrokredi kullanım öncesi işsiz olduklarını beyan edenlerin oranı ise %29.5’tur. Yani mikrokredi kullanımı sonucu her 100 işsiz kadından yaklaşık 30 kişinin bir işe sahip olması, hem istihdam artışına hem de işsizlik oranlarının düşürülmesine önemli bir katkı sağladığı ifade edilebilir. Ev hanımı ve işsiz konumda olan kadınlardan sonra, mikrokrediyi en çok talep eden bir diğer grubun kendi işini yapanların oluşturduklarını görmekteyiz. %25.6’lık bir orana sahip olan bu grubun, mikrokredi taleplerinin önemli bir kısmını mevcut işlerin genişletilmesi amacına dönük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan emekli, işçi, özel sektör çalışanı ve memur kesimi en az mikrokredi talep eden grupları oluşturmaktadırlar.

Mikrokredi kullanan kadınların istihdama katkıları sadece kendileriyle sınırlı değildir. Ayrıca işini genişletip yanlarında elaman çalıştıranlar, kendileri dışında dolaylı yolla da olsa istihdama katkı sağlamaktadırlar (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1744).

Tablo 9. Mikrokredi Alan Kadınların İstihdam Ettikleri Personel Sayısı

<i>İstihdam Edilenler</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Hiç	249	74.1
1	39	11.6
2	19	5.7
3	5	1.5
4 ve üstü	16	4.8
Belirten	328	97.6
Belirtmeyen	8	2.4
Toplam	336	100

Eskişehir’de mikrokredinin dolaylı olarak istihdama ne kadar katkı sağladığını tespit edebilmek amacıyla, anketi cevaplandıranlara “mikrokredi kullanımı sonrasında kendiniz dışında kaç kişiye iş verdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 9’da görüldüğü gibi kendisi dışında hiç eleman çalıştırmayanların sayısı ve oranı en yüksek olup, bu oran %74.1’dir. Bir kişi çalıştıranların oranı %11.6, iki kişi %5.7, üç kişi %1.5, dört ve üstü çalıştıranların oranı ise %4.8 olarak tahmin edilmiştir. Bu oranları topladığımızda, mikrokredi kullanıcılarının en az 1 kişi de olsa yaklaşık %24’ünün yanlarında eleman çalıştırdıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 10. Mikrokredi Kullanıcılarının Çalıştırdıkları Elemanların Önceki Konumları

<i>Önceki Konum</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Belirtenler İçinde (%)</i>
Çalışmayı düşünmüyordu	89	26.5	47.3
İşsiz	16	4.8	8.51
Ev hanımı	70	20.8	37.2
Emekli	2	0.6	1.06
İşçi (kamu)	7	2.1	3.72
Memur (kamu)	1	0.3	0.53
Özel sektör	3	0.9	1.59
Belirten	188	56.0	100
Belirtmeyen	148	44.0	0
Toplam	336	100	188

Mikrokredi yoluyla dolaylı olarak işe alınanların Eskişehir’de istihdama ne kadar katkı sağladığını net olarak görebilmek için, bu çalışanların önceki statülerini bilmek gerekir. Bunun içinde anketi cevaplandıracak kadınlardan “mikrokredi kullanımı ile işe aldığınız kişiler daha önce ne iş yapmaktaydılar?” sorusu yöneltilmiştir. Ankette bu soruyu cevaplandırmayanların oranı (%44) yüksek çıktığı için, değerlendirmelerimiz cevaplandıranlar açısından olmuştur. Tablo 10’a göre, mikrokredi kullanıcılarının işe aldığı kişilerin %9’unu işsiz kişilerin oluşturduğu görülmektedir. Bunun anlamı, istihdamın %9’unu işsizlerin oluşturmasıdır. Buna karşılık, mikrokredi kullanımının yol açtığı dolaylı

istihdam katkısının ise çok daha fazla olduğu tahmin edilmiştir. Tabloya göre, çalışmayı düşünmeyenlerin oranı %47.3 ile en büyük grubu oluştururken, ikinci en büyük grubu %37,2'lik oranla ev hanımları, üçüncü grubu ise %8.51'lik oranla işsizler oluşturmaktadır. Dolayısıyla Eskişehir'de istihdam içerisinde değerlendirilmeyen bu kesimler mikrokredinin yol açtığı istihdam olanakları ile çalışan konuma geçmişlerdir. Yani istihdam edilenlerin %93'ünü çalışmayı düşünmeyen, ev hanımı ve işsiz kesimler oluşturmaktadır. Diğer taraftan, bu gruplar dışında mikrokredi yoluyla istihdam edilenler içerisinde emekli, işçi, memur, özel sektör çalışanlarının düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Ülkemizde kadınların işgücüne katılımındaki düşük oranları dikkate alındığı zaman mikrokredi uygulamasının kadınların işgücüne katılımını da artırdığı net bir şekilde görülmektedir. İstihdam edilen kimselerin büyük bir kısmının (%84,5'i) "ev hanımı" ve "çalışmayı düşünmeyen" kişiler olması mikrokredinin dolaylı olarak kadın işgücüne katılım oranını artırdığının göstergesidir. Kredi kullanıcısı kadınların %65'lik bir kısmının "ev hanımı" ve "işsiz" olduğu için mikrokredi müşterilerinin de doğrudan işgücüne katılımını sağlamıştır. TGMP doğrudan veya dolaylı olarak sağlanan her istihdam neticesinde Türkiye'de %25 seviyelerinde olan kadın işgücüne katılım oranını Eskişehir'de artırıcı bir etki yapmıştır.

4.2.2.3. Mikrokredinin Sosyal Etkileri ve Eksik Yönleri

Ankete katılan kredi müşterilerine sorulan ilk ve ikinci grup sorular daha çok kredi öncesi durum ve kredi kullanımı sürecine yöneliktir. Ancak müşterilere yöneltilen son grup sorular artık kredinin etkinliğine ve etkisine yönelik olmuştur. Beklentilerden ziyade beklentilerin ne ölçüde karşılandığına, memnuniyete yönelik sorular sorulmuştur. Bu açıdan sorulan ilk soru beklentilere yönelik olmuştur. Müşterilere Mikro Kredi Uygulaması beklentilerinizi ne ölçüde karşıladı sorusu yöneltildiği zaman alınan cevaplarda kredi kullanıcılarının %24'lük bir kesimi beklentilerinin "hiç karşılanmadığını" belirtmiştir. %20'lik bir grup ise "az da olsa karşılandığını" belirtirken %6 civarında müşterinin de "kararsız" olduğu görülmektedir. Müşterilerden %49 civarındaki bir kesim de kredinin beklentilerini "tam olarak karşıladığını" ifade etmişlerdir.

Tabloda 11'de kredi kullanımının müşterilere ne gibi katkılar sağladığı yer almaktadır. Anketteki bu sorulara cevap veren müşteriler %68'lik (katılanlar ve kesinlikle katılanlar) bir oranla krediden dolayı bir özgüven artışı olduğunu belirtmiştir. Özgüven artışından sonra çevre ile olan ilişkilerin gelişmesi ikinci sırayı almakta (%60 civarında katılan ve kesinlikle katılanlar) olup daha sonra oransal olarak mevcut işi büyütme gelmektedir. Eş desteğinin artışı, yaşam standardı artışı ve saygınlık artışı %53 civarında evet cevabı alırken, çocukların eğitimine destek olması ve yeni bir iş kurma imkânı vermesi seçenekleri ise %50 katılım cevabı almışlardır. Görüldüğü gibi her seçenek sorulara cevap veren müşteriler tarafından en az toplam %50 civarında "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" şeklinde işaretlenmiştir. Bu durumdan müşteriler için kredinin katkısı sorgulayan her seçeneğin katkı bakımından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Sunulan tüm seçeneklere en az %50 katılım olması mikrokredinin kadınların sosyal statülerini elde etmek ve korumak için son derece önemli roller üstlendiği görülmektedir. Daha önce eşin önemsemediği kadın kredi sonrası gelir elde etmesi ve eşine muhtaç olmaması gibi önemli roller üstlendiğini bu çalışma ekseninde göstermektedir. Aynı zamanda kadınların kredi ofisleri aracılığıyla asli görevi olan ev hanımlığından dışarıya

açılması gerek kendisini çevre ile olan ilişkilerine gerekse çocuklarının gelişimi için olumlu katkılar sağlamaktadır.

Tablo 11. Mikrokredinin Sosyal Etkileri

Ne Şekilde Katkı Sağladı ↓	Katılma Derecesi →	Kesinlikle katılıyorrum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorrum	Kesinlikle katılmıyorum	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Yaşam standardı artışı	F	27	39	24	39	141	270	66	336
	%	8	11,6	7,1	11,6	42	80,4	20	100
Çevre ile olan ilişki geliştirdi	F	22	36	11	73	126	268	68	336
	%	6,5	10,7	3,3	21,7	37,5	79,8	20	100
Saygınlık artışı	F	17	27	31	88	89	252	84	336
	%	5,1	8	9,2	26,2	26,5	75	25	100
Çocuk eğitimine destek	F	27	29	22	78	92	248	88	336
	%	8	8,6	6,5	23,2	27,4	73,8	26	100
Yeni bir iş kurma imkânı	F	20	33	30	75	94	252	84	336
	%	6	9,8	8,9	22,3	28	75	25	100
Mevcut işi büyütme destek	F	20	28	19	69	118	254	82	336
	%	6	8,3	5,7	20,5	35,1	75,6	24	100
Eş desteği arttı	F	23	26	14	66	114	243	93	336
	%	6,8	7,7	4,2	19,6	33,9	72,3	28	100
Özgüven artışı	F	19	32	4	66	162	283	53	336
	%	5,7	9,5	1,2	19,6	48,2	84,2	16	100

Tablo 12. Mikrokredi Uygulamasının Eksik Yönleri

M.K. Uygulamasının Etkinliği İçin Öneriniz		Kesinlikle katılıyorrum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorrum	Kesinlikle katılmıyorum	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Para Miktarı Artmalı	F	30	18	21	79	164	312	24	336
	%	8,9	5,4	6,3	23,5	48,8	92,9	7,1	100
Ödeme Süresi Uzamalı	F	41	28	40	56	122	287	49	336
	%	12,2	8,3	11,9	16,7	36,3	85,4	14,6	100
Sıcakkanlı olmalılar	F	165	47	11	25	15	263	73	336
	%	49,1	14	3,3	7,4	4,5	78,3	21,7	100
Yol gösterici olmalılar	F	150	43	22	35	16	266	70	336
	%	44,6	12,8	6,5	10,4	4,8	79,2	20,8	100

Mikrokredinin eksik yönlerinin tespiti için müşterilerden verecekleri önem derecesine göre her seçeneğin sıralanması istenmiştir (Tablo 12). Soruları yanıtlayan müşterilerden %72'lik bir kısmı verilen para miktarının artırılması gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra %53'lük bir oranla ödeme sürelerinin daha uzun olması gerektiği görüşü dile getirilmiştir. Ofis çalışanlarının sıcakkanlı ve yol

gösterici olmaları ile ilgili kredi müşterilerinin büyük bir kısmının memnun olduğu gözlenmektedir. Kredi müşterileri için verilen kredi miktarının azlığı ve ödeme sürelerinin kısalığı en önemli iki eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kredi müşterilerine yöneltilen kredi alırken beklentiler, kredi kullanımının sağladığı katkılar ve kredi uygulamasının eksiklikleri ile ilgili ölçekli soruların ortalamasına bakılmıştır. Ortalamalara baktığımız zaman kredi alırken müşterilerdeki beklentilerin neredeyse hepsi 4 - 4,5 arasındadır (önem derecesi 1'den 5'e doğru artmaktadır). Bu durumda tüm bu beklentiler müşterilerce önemli ve çok önemli olarak derecelendirilmiş olmaktadır. Kredi kullanımı sonrası durumla ilgili ortalamalar için; bu grupta yer alan seçeneklere verilen cevapların ortalaması da 4'e yakın veya 4'ün biraz üzerinde olmuştur. Müşteriler kredinin; yaşam standardının artışına, çevre ile olan ilişkilerin gelişimine, saygınlık artışına, çocukların eğitimine, mevcut işi büyütme veya yeni bir iş kurmaya, eş desteğinin ve özgüven artışına katkı sağladığını fikrine katıldıkları tespit edilmiştir.

5. Sonuç

Verilerin analizi sonucunda; Eskişehir'de TGMP Odunpazarı ve Tepebaşı şubeleri vasıtasıyla kredi kullanan kadınların %38'i 20-29 yaş arasında, %81'e yakın bir kısmı ise ilköğretim ve lise mezunu, %70'e yakını sosyal güvenceye sahip ve %80'lik bir kısmı da evli kimseler olduğu görülmüştür. Anketlerden elde edilen bilgilerde ankete katılan kredi müşterisi kadınların %70'e yakını doğrudan veya eşleri üzerinden sosyal güvenceye sahip oldukları görülmüştür. Anket sonuçlarına göre, Eskişehir'deki kredi müşterisi kadınların kredi kullanımı öncesi ve kredi kullanımı sonrası ortalama gelirlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Kredi öncesi yoksul olarak nitelendirilebilecek seviyede bir gelire sahip olan kredi müşterisi kadınların oranı, kredi kullanımı sonrası düşüş göstermiştir. Eskişehir TGMP dâhilinde kredi kullanan her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır. Müşterilerin aldıkları kredinin beklentilerini karşılamadığını (%24 civarında) belirtmesine rağmen kredi kullanmış olmaktan dolayı memnun oldukları gözlenmiştir. Bu durumdan kredi müşterilerinin kredi kullanmaya devam edecekleri sonucu da çıkarılabilir.

Sırasıyla üretim, ticaret, dükkânlar ve seyyar satıcılık kredi sonrası yapılan işlerde tercih edilenlerdir. Öne çıkan bu iş kolları da kredi müşterisi kadınların krediyi el işi, ticaret ve seyyar satıcılık gibi alanlarda değerlendirmek üzere almaları amaçlarına son derece uygundur.

Mikro kredi uygulamasının yoksul kadınlara katkısı sadece bireysel gelirleri üzerinden olmamıştır. Gelir de olduğu gibi istihdam üzerinde de önemli etkilere yol açmıştır. Kredi müşterisi kadınların büyük çoğunluğu " el işi yapmak" için krediyi ya "kendi işlerini kurmak" ya da "mevcut işlerini büyütme" için kullanmışlardır. Kadınların bu iş kollarına girmiş olmaları doğrudan ya da dolaylı olarak istihdama katkı sağlamıştır. Kredi kullanıcısı olan anket katılımcılarının %18'lik kısmı en az bir en çok üç kişiye iş imkânı sağlamıştır. Bu durumda kredi müşterisi kadınlar dışında işsiz kadınların iş sahibi olmasını sağlanması ile de istihdama dolaylı olarak katkı sağlanmıştır. Kredi kullanıcısı kadınların %30'u kredi öncesi işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kesim kredi kullanımı ile işsizlikten kurtulmuşlardır. Böylece yoksul kadınlar hem kendileri iş sahibi olmuşlar hem de kendileri dışındaki kimselere iş imkânı vermişlerdir.

TGMP'nin yoksulluğun azaltılmasına ve istihdamın artmasına katkıda bulunmasının yanı sıra kadınların sosyal yaşama katılmalarına da çok önemli katkıları vardır. Birincisi, daha önce evinden çok fazla dışarıya çıkmayan kadınlar el işi yapıyor olsalar bile malzeme almak veya yaptıklarını satmak gibi nedenlerle evden dışarıya adım atmışlardır. İkincisi, kredi müşterisi kadınların özgüvenlerindeki artış ve kendilerini daha güçlü hissediyor olmaları da mikrokredi uygulamasının sağladığı kazanımlardır. Anketlerin analizinden elde edilen sonuçlar da ankete katılan kadınların %68'inin kredi kullanımı ile özgüven artışı yaşandığını göstermiştir. Bu durum kadınların sadece ekonomik açıdan değil toplumdaki konularının güçlendirmeleri ve kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için de son derece önemlidir. Üçüncüsü, kredi kullanıcısı kadınların kredi kullanımı sonrası gerek eş desteğinin artması gerekse saygınlık artışı gibi konularda olumlu gelişmeler yaşamış olması bunun en belirgin örneğidir. Dördüncüsü, mikrokredi temel amaçları doğrultusunda yoksul kadınları hem gelir getirici hem de eğitici olan faaliyetler içine sokmuştur. Bu faaliyetler neticesinde Eskişehir'deki mikrokredi kullanıcısı kadınların işgücüne katılım oranlarında yükselmeye pozitif katkı sağladığı bu araştırma sonuçlarında gözlenmiştir.

Sonuç itibariyle, TGMP Eskişehir Mikrokredi Uygulaması gerek gelir gerekse istihdam ve sosyal yaşama dair olumlu katkılarından dolayı başarılı olduğu söylenebilir. Ancak bu başarının devamlılığı kredi ofisi çalışanlarının ve müşterilerinin göstermiş oldukları çabayı korumalarına bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Adaçay, F. R. (2008).** Ekonomik Kalkınmada Yoksulluk, Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Akbıyık, N. ve L. Şahin. (2010).** "Mikrokredi Uygulaması ve Ekonomik Kriz", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I 15-16 Nisan Malatya, 2010, e-kitap: <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/102.pdf>.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002).** " Terminoloji, Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Ala, M. (2009).** "Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük", PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5(2). (e-dergi). <http://www.paradoks.org>
- Alcock, P. (2006).** Understanding Poverty, New York: Palgrave Mac Millan.
- Altay, A. (2007).** "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı", Finans Politik Ekonomik Yorumlar, 44(510). 57-67.
- Altunışık, R. v.d. (2010).** Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya.
- Bakan, İ. ve A. M. Eyitmiş. (2009).** "Yoksulluk ve Mikrokredi: Türkiye'de Mikrokredi Kullananların Gelir Düzeyleri İle Krediyi Kullanma Nedenleri ve Çıktıları (Sosyal ve Ekonomik) Arasındaki İlişki", Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı.

- Bakan, İ., Ayrıçay, Y. ve A. Melih Eytmiş. (2010).** "Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları Araştırmasının Sonuçları", (Ed: İ. Lofça, A. H. Aydın, S.Güngör ve Ö. Büyükyenigün). Mikrokredi ve Yoksulluk, K.Maraş, K.Maraş Valiliği Yayın No: 8.
- Begum, N. (2004).** "Targeting the Poor", Mikrokredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Uluslararası Konferansı (9-10 Haziran 2003, İstanbul) Bildiriler Kitabı, Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Dumanlı, R. (1996).** Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutu, Ankara: DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını.
- DPT, (2009).** Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi, Rapor No: 48508, Ankara.
- Erol, N. (2006).** "Gelişmekte Olan Ülke Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Gürses, D. 2007,** "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1). 59-74.
- Haughton, J. ve Khandker, S.R. (2009).** Handbook on Poverty and Inequality, USA: World Bank.
- Khawari, A. (2004).** "Microfinance: Does it Hold its Promise? A Survey of Recent Literature", Hamburg: Hamburg Institute of International Economics.
- Latifee, I. (2004).** "Microcredit as a Tool for Poverty Reduction", Mikrokredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Uluslararası Konferansı (9-10 Haziran 2003, İstanbul) Bildiriler Kitabı, Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Latifee, H. I. (2006).** "The Future of Microfinance: Visioning the Who, What, When, Where, Why, and How of Microfinance Expansion over the next 10 Years" , The Global Microcredit Summit 2006, November, Halifax (www.microcreditsummit.org/papers/2006papers.htm). (12 Aralık 2010).
- Ledgerwood, J. (1999).** Microfinance handbook: An Institutional and Financial Perspective, World Bank, Washington, D.C.
- Lipsey, G.R. v.d. (2004).** İktisat-1, çev. Ömer Faruk Batirel v.d., Bilim- Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Masika, R., Haan, A. ve Baden, S. (1997).** "Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis", Institute of Development Studies, University of Sussex, UK.
- Morshed, L. (2010).** "Yoksullukla Küresel Mücadele Çalışmalarına Mikrokredinin Katkısı", (Ed: İ. Lofça, A. H. Aydın, S.Güngör ve Ö. Büyükyenigün). Mikrokredi ve Yoksulluk, K.Maraş, K.Maraş Valiliği Yayın No: 8.
- Öztürk, M. ve B. I. Çetin. (2009).** "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", Journal of Yaşar University, 3(11). 2661-2698.

- Őekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001).** Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla M¼cadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Şener, Ü. (2009).** Kadın Yoksulluğu, TEPAV Değerlendirme Notu.
- Şenses, F. (2001).** K¼reselleŐmenin Öteki Y¼z¼ Yoksulluk, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TGMP (2008).** , TGMP Faaliyet Raporu 2008,
http://www.tgmp.net/dowland/Yillik/yillik_faaliyet/turkce2008.pdf (22.08.2010).
- TİSVA, (2005).** Yoksulluğu Azaltılması İçin T¼rkiye Grameen Mikrokredi Projesi, Ankara: T¼rkiye İsrافی Önlleme Vakfı Yayınları, Mikrokredi Serisi 6.
- T¼ik, (2009).** 2008 Yoksulluk alıŐması Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr> (20.08.2010).
- UNDP, (2004).** T¼rkiye Raporu.
- Uzun, A. M. (2003).** “Yoksulluk Olgusu ve D¼nya Bankası, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2). 155-173.
- Yılmaz, R. ve C. Koyuncu. (2006).** Mikro Finansman ve Yoksullukla M¼cadele, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Yunus, M. (1999).** Yoksulluğu Bulunmadığı Bir D¼nyaya Doğru (ev: G. Ően). İstanbul: Dođan Kitap.
http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7 (19.08.2010).
<http://www.tgmp.net>, (21.08.2010).
[http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR\(1\)TR.pdf](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR(1)TR.pdf) (20.02.2010).
http://siteresources.worldbank.org/TURKEYEXTN/Resources/3617111268839345767/Female_LFP_Presentation-tr.pdf

Eğitim durumu	Fert yoksulluk oranı (%)																				
	2002			2003			2004			2005			2006			2007(*)			2008		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	26,96	26,72	27,19	28,12	27,92	28,31	25,60	25,20	25,98	20,50	19,97	21,01	17,81	17,32	18,27	17,79	17,33	18,26	17,11	16,70	17,52
6 yaşından küçük fertler	33,17	32,92	33,44	37,75	38,24	37,23	34,19	34,19	34,18	27,71	27,86	27,56	24,78	25,12	24,43	24,52	24,91	24,10	22,53	22,86	22,18
Okur-yazar değil	41,07	46,52	39,61	42,42	47,22	40,95	45,11	48,50	44,10	37,81	40,59	37,04	33,71	36,79	32,84	33,68	38,96	32,29	39,59	46,12	37,84
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,50	33,74	35,87	36,32	35,45	33,67	34,19	33,16	28,44	28,76	28,14	25,36	25,68	25,06	26,71	27,03	26,42	26,31	27,67	25,05
İlkokul	26,12	28,06	24,33	27,55	29,81	25,47	24,36	27,50	21,55	17,13	19,92	14,51	14,19	16,52	12,05	14,24	15,87	12,68	13,44	15,91	11,22
İlköğretim	26,47	28,40	24,10	29,56	29,13	29,98	25,49	25,37	25,60	22,42	21,79	23,02	18,06	16,47	19,66	19,19	19,79	18,55	17,20	18,67	15,66
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	19,49	17,38	18,31	19,66	16,03	13,00	14,95	9,45	8,37	9,72	5,62	8,07	9,69	4,89	9,16	11,06	5,57	8,34	9,85	5,78
Lise ve lise dengi meslek	9,82	10,99	8,24	11,19	12,27	9,73	8,28	9,69	6,39	6,79	7,98	5,14	5,20	6,06	4,05	5,88	7,05	4,09	5,64	6,00	5,11
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	1,22	2,12	2,66	3,04	2,05	1,33	1,57	0,93	0,79	0,83	0,72	1,01	1,28	0,56	0,81	0,97	0,53	0,71	0,88	0,43
KENT	21,95	21,88	22,03	22,30	22,32	22,29	16,57	16,24	16,87	12,83	12,77	12,89	9,31	8,84	9,76	10,36	10,38	10,34	9,38	9,13	9,62
6 yaşından küçük fertler	31,18	31,20	31,15	31,59	32,33	30,81	24,93	24,80	25,05	19,48	20,33	18,62	13,01	12,30	13,73	14,66	14,35	14,98	12,41	12,16	12,66
Okur-yazar değil	35,88	39,63	34,82	34,72	38,29	33,62	32,82	37,84	31,32	28,46	30,62	27,81	19,92	20,99	19,61	22,23	27,14	20,89	25,46	31,72	23,83
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	29,96	31,44	28,59	29,61	30,19	29,06	23,74	23,84	23,65	19,69	20,15	19,28	14,03	13,29	14,70	16,33	17,53	15,24	17,12	18,27	16,08
İlkokul	21,81	24,07	19,78	23,59	25,67	21,82	15,18	17,58	13,24	10,05	12,16	8,27	7,25	8,58	6,10	7,84	8,59	7,17	6,37	7,67	5,28
İlköğretim	21,22	21,52	21,00	23,60	23,22	23,99	15,77	14,77	16,64	14,29	15,27	13,27	10,54	9,12	12,03	14,11	16,14	11,80	10,01	10,89	9,08
Ortaokul ve orta dengi meslek	13,80	14,47	12,69	15,92	17,88	12,91	9,38	10,18	8,10	5,49	6,53	3,62	5,17	5,97	3,76	5,43	6,74	3,20	5,28	5,68	4,66
Lise ve lise dengi meslek	7,06	8,14	5,72	9,38	10,20	8,35	6,35	7,29	5,16	4,13	4,93	3,08	3,41	4,06	2,61	4,15	4,87	3,15	3,19	3,25	3,09
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,07	1,34	0,64	2,19	2,51	1,71	1,03	0,99	1,08	0,53	0,57	0,46	0,88	1,08	0,55	0,41	0,34	0,54	0,47	0,52	0,38
KIR	34,48	34,02	34,92	37,13	36,59	37,65	39,97	39,11	40,79	32,95	31,79	34,03	31,98	31,61	32,32	34,80	33,59	35,95	34,62	33,93	35,29
6 yaşından küçük fertler	36,79	36,09	37,56	46,24	46,23	46,25	49,64	49,92	49,38	40,55	39,44	41,71	44,18	45,85	42,40	44,09	45,57	42,45	43,90	45,40	42,31
Okur-yazar değil	46,42	54,36	44,41	49,89	56,03	48,04	56,99	58,74	56,46	46,64	51,33	45,43	46,49	51,55	45,07	47,71	54,25	46,05	54,73	60,89	53,04
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	41,13	40,80	41,53	44,35	44,58	44,13	47,16	47,28	47,02	40,80	40,75	40,84	42,31	44,39	40,45	46,56	45,87	47,14	45,05	45,97	44,15
İlkokul	31,08	32,43	29,82	32,60	34,61	30,55	35,92	38,59	33,21	26,76	29,14	24,16	24,43	27,23	21,58	27,96	29,95	25,77	27,39	30,48	24,19
İlköğretim	34,25	37,87	29,17	39,05	38,86	39,22	41,91	41,32	42,56	35,67	33,94	37,07	29,18	27,87	30,43	30,37	28,95	31,61	33,03	36,13	29,86
Ortaokul ve orta dengi meslek	30,11	29,05	33,25	23,35	23,03	24,04	22,15	25,30	14,11	16,32	17,28	13,46	15,38	17,99	8,57	22,10	23,87	17,14	17,64	20,90	10,22
Lise ve lise dengi meslek	17,65	18,18	16,75	16,94	18,05	15,01	14,30	16,34	10,90	15,32	16,82	12,80	11,03	11,52	10,10	13,45	15,24	9,55	14,93	15,24	14,33
Yüksekokul, fakülte ve üstü	4,37	0,45	9,08	5,38	5,75	4,58	2,90	4,26	0,00	2,23	2,05	2,70	1,64	2,06	0,63	3,24	4,45	0,41	2,44	3,13	0,90

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir

2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK

